

METODIKA

pro organizátory
Hnutí Brontosaurus

OBSAH:

1. díl:

- Hnutí Brontosaurus
- Ekologická výchova
- Ekologické minimum a ochrana přírody
- Psychologie
- Pedagogika
- Dramaturgie a programové zdroje

Připravuje se:

2. díl:

- Příprava akcí, PSB, víkendovky...
- Hospodaření na akci
- Základy první pomoci, hygienické předpisy

BRNO 1995

METODIKA

pro organizátory akcí
HNUTÍ BRONTOSAURUS

1. díl

Děkuji všem, kteří přispěli k napsání těchto textů

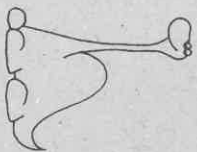
Obsah

1. Hnutí Brontosaurus.....	3
Cíle Hnutí Brontosaurus.....	3
Historie Hnutí Brontosaurus.....	3
Brontosaurus dnes.....	3
Charakteristika brontosaurů akce.....	4
Základní typy akcí pořádaných Brontosaury.....	5
2. Ekologická výchova.....	7
Formy a možnosti v ekologické výchově.....	8
3. Ekologické minimum a ochrana přírody.....	11
Základy ekologie.....	11
Ochrana životního prostředí v ČR.....	15
4. Psychologie.....	19
Členění psychologie dle oblasti zájmu.....	19
Psychologie osobnosti.....	19
Osobnost instruktora.....	22
Sociální psychologie.....	23
Účastníci.....	25
Instruktorový tým.....	26
5. Pedagogika.....	27
Výchova.....	27
Sebevýchova.....	27
Rozdíl mezi vzděláváním a výchovou.....	28
Výchovné cíle.....	28
Výchovný proces.....	30
Výchovné zásady.....	30
Výchovné metody.....	33
Metody přímého ovlivňování jedince.....	33
Metody ovlivňování osobnosti prostřednictvím situací.....	35
Metody ovlivňování jedince prostřednictvím skupiny.....	36
Způsoby řízení.....	38
Pár praktických postřehů.....	39
Jednání s lidmi.....	39
Řešení konfliktů.....	41
6. Dramaturgie a programové zdroje.....	42
Příprava akce.....	43
Praktická dramaturgie.....	45
Dramaturgické zásady.....	46
Režijní triky.....	48
Něco málo o instrukturovi.....	50
Instruktorské n-tero.....	50
Programové zdroje.....	52
Kterak zacházet s hrou.....	55

1. Hnutí Brontosaurus

Cíle Hnutí Brontosaurus

1. vychovávat sebe i ostatní k ekologickému jednání, zrn. jednání: odpovědnému ke společnosti i přírodě, formovat takový životní způsob, který nebude poškozovat prostředí v němž žijeme. Rozvíjet výchovu zkušenosti a prožitkem - výchovnu práci, osobním příkladem, hrou a bezprostředním kontaktem s přírodou - jako účinné, ale málo proslápané cesty ovlivňování člověka.

2. provádět nezávislou kontrolní činnost v oblasti životního prostředí, zaujímat vlastní stanoviska k problémům, které se nás týkají a podílet se na jejich řešení a v tomto smyslu působit na státní orgány, nevládní organizace a všechny hospodářské subjekty. Podporovat ty síly, které usilují o odklon od konzumního způsobu života a přechod k ekologicky přijatelnému a trvale udržitelnému rozvoji společnosti.
3. snažit se dávat si navzájem radost a příjemné zážitky, podporovat pořádání nápaditých akcí, které přispívají k ochraně a tvorbě životního prostředí a rozvoji člověka.

Historie Hnutí Brontosaurus

Vše začalo tím, že se na začátku sedmdesátých let začal prudce zhoršovat stav životního prostředí. V roce 1973 ve Stockholmu na jařním zasedání OSN varoval generální tajemník Kurt Waldheim všechny státy před možnými negativními důsledky tohoto zhoršování. Na základě toho vyhlásilo UNESCO následující rok celosvětovým "Rokem ochrany životního prostředí".

Mezi mladými lidmi v Ústavu krajině ekologické ČSAV vznikl nápad využití myšlenek zasedání OSN a zapojit děti a mladá lidí do péče o prostředí, ve kterém žijeme. S nápadem přišli do redakce Mladého světa a Vladimír Jiránek nakreslil dnes tolik známý symbol. Vzniklo heslo "Brontosaurus to nepřežít, protože přirostl své možnosti", odborníci připravili deset témat s úkoly, Český ústřední výbor Socialistického svazu mládeže vzal akci za svou a připojila se Česká státní pojišťovna. Tak se v lednu 1974 zrodila "Akce Brontosaurus".

Byla připravena jako jednoroční, ale spontánní odezva si vynutila pokračování. Akce se změnila na časově neomezený program výchovy k ekologickému myšlení a jednání. Vytýpovaly se sféry působení v oblasti péče o zeleň a krajinu, ochranu vod, půdy a ovzduší, problematiku odpadů... V Čechách a na Moravě začali vytvářet organizátory, tvořila se metodika akcí, vznikala centra (Praha, Brno, Pardubice, Uh. Hradiště...) Úz v roce 1974 se pod hlavičkou Brontosaura konaly pobytové víkendové i prázdninové

akce v terenu, ale jejich rozvoj nastal až v roce 1978 díky iniciativě MS, který tuto formu činnosti začal organizovat jako "Prázdniny s Brontosaurem" (Psb). Začal se budovat systém a v roce 1978 se hnutí stalo samostatně řízenou činností SSM. Jako takové bylo zhodnoceno 5. plenárním zasedáním ČÚV SSM v červnu 1978 v Uherském Hradišti, kde byly zformulovány zásady tentokrát už "Hnutí Brontosaurus" (HB). Podíl na tomto hnutí se stal úkolem pro všechny základní organizace SSM, dosavadní štáby Akce Brontosaurus se změnily v Komise ochrany a tvorby životního prostředí (KOTŽP). Svaz mládeže tak dodatečně reagoval na zájem mladých lidí, kteří myšlenky hnutí rychle rozvíjeli.

Brontosauři vymysleli a zrealizovali množství nejrůznějších aktivit, např. festival filmů s tematikou životního prostředí "Týká se to také tebe" (TSTTJ), písničkový festival "Cantana natura", soutěž "Ekologický projekt roku" (dříve "Hledáme dokonalé projekty"), propagační "Ekostan" na Portě... z nichž některé existují dodnes.

Dalším mezníkem bylo 4. plénum ČÚV SSM, které proběhlo v květnu 1983 v Harrachově. Zhodnotilo uplynulých deset let, potvrdilo zařazení HB do výchovného systému a přineslo nové námětové a organizační prvky. Hnutí tak dostalo nejen další zárukou své existence, ale také větší odpovědnost, což vedlo k dalšímu růstu zájmu o brontosauři dění, které bez ohledu na svazácké požadavky košatělo a rozvíjelo se vlastním směrem.

Po revoluci v lednu 1990 proběhla v Brně 1. konference Hnutí Brontosaurus, kde se HB osamostatnilo a vznikla nová organizační struktura. Základem se staly hospodářsky zcela samostatné základní články (ZČ) a byla zvolena Rada Brontosaura. Ta zastupuje hnutí mezi Valnými hromadami (VH).

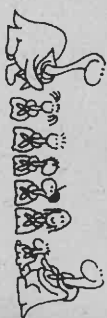
První VH proběhla na podzim roku 1990 v Litvínově, druhá se konala v listopadu 1991 v Pardubicích, kde se HB snažilo hledat své postavení mezi zelenými organizacemi. Delegáti se rozhodli pro návrat k původním aktivitám, tedy k víkendovkám a táborům.

Po celou dobu od osamostatnění provázely Hnutí Brontosaurus problémy s organizační strukturou, která vlastně vznikala v roce 1990 nově. Jako každé novorozené měla řadu nedostatků. Těmi se zabývala třetí Valná hromada v Kralupích v listopadu 1992. Zde došlo k odštěpení části Brontosaurů, kteří později založili pod názvem Asociace Brontosaura vlastní organizaci. Ale už následující VH v roce 1993 v Přerově ukázala, že se HB se svými vnitřními problémy vypořádalo.

Pod hlavičkou Hnutí byly zorganizovány stovky víkendovek, táborů Prázdnin s Brontosaurem a celá řada dalších akcí. Proběhla také dvě celorepubliková setkání Brontosaurů "Dort pro Brontosaura" - v roce 1992 v Poděbradech na oslavu pňoletosti HB a v roce 1994 v Mohelnici, která potvrdila, že o myšlenky Hnutí Brontosaurus je mezi mladými lidmi stále zájem.

Brontosaurus dnes

Základními kameny Hnutí Brontosaurus jsou základní články, které si o své činnosti rozhodují samostatně a za svou činnost nesou plnou zodpovědnost. Zvláštním typem základního

článek je Brontosauři dětský oddíl (BRDO). Nejvyšším orgánem Hnutí je Valná hromada, kterou tvoří zástupci jednotlivých základních článků. VH se schází nejméně jednou ročně. V období mezi Valnými hromadami činnost koordinuje a Hnutí jako celek zastupuje Rada Brontosaura, která je volena Valnou hromadou ze zástupců ZČ. Členem Hnutí Brontosaurus se může stát každý, kdo souhlasí s jeho programovými cíli a stanovami.

Charakteristika brontosauři akce

Každá akce pořádaná na veřejnosti by měla směřovat k dosažení některého z cílů HB. Charakteristická je výchova k ochraně životního prostředí hlavně prostřednictvím konkrétní práce, která však samotná nové lidi nepřitáhne. Proto je třeba doplnit ji dalšími aktivitami, aby dohromady vytvářely přitažlivý celek (např. pobyt v přírodě, komplexně pojatý program, kolektiv, kvalitní organizační a vedení, propagace, aktivní zapojení účastníků, nové zážitky, kvalitní mezilidské vztahy, atmosféra, nekruťáctví a abstinence). Aby práce splnila svůj výchovný cíl, musí se jednat o práci smysluplnou, dobrovolnou, energickou a takovou, kterou účastníci vykonávají zadarmo (resp. za pobyt a stravu) nebo pouze za symbolickou odměnu. K dosažení svých cílů používají Brontosauři hlavně nadšení, ideály a bláznovství. Při své práci se můžete setkat se čtyřmi typy lidí:

- vandalové (vědomě ničí)
- nevědomí (je jim to jedno - většína lidí)
- vědomě neníči (ale jsou pasivní)
- přesvědčení (Brontosauři a jiní ochránci přírody)

Na vandaly nemá smysl výchovně působit, je to ztráta času. Podobné je to s lidmi dávnou přesvědčenými, ti se jen znovu a znovu utvrzují ve svém přesvědčení. Největší význam má působení na lidi váhající (dvě prostředí kategorie), ty můžete pro svou věc získat.

Základní typy akcí pořádaných Brontosauři :

- **Pracovní výchovné akce:**
Tábory resp. Prázdniny s Brontosaurem (Psb) - Jsou pobytové týdenní až čtrnáctidenní tábory, většinou zaměřené na práci v chráněných územích, v lese nebo na hradech a zámcích. Uplatnění najdou však i při archeologických vykopávkách, v ZOO, na stavebních památkách (mlýny, železničky...). Účastníci si často hradí část pobytu z vlastních prostředků, na zbytek si vydělají práci (záleží na finančních možnostech zaměstnavatele). Kromě smysluplné práce zde účastníci mohou najít nové přátele, dostat se na místa jinak těžko přístupná, získat nové poznatky o přírodě a vyzkoušet si, co všechno dokážou. Program může být zaměřen i monotematicky např.

na pravěk, zámeckou školu tance... Některé tábory jsou nepracovní, ty jsou většinou koncepovány jako studijní nebo poznávací.

Víkendovky - Jedná se o akce typu v pátek odjezd, sobota a někdy i část neděle se pracuje. Ve volném čase jsou zařazeny hry a povídání o životním prostředí. Tyto akce jsou vhodné i k získání praktických zkušeností pro začínající organizátory. Jinak o nich platí to stejné, co o táborech.

Jednorázové akce - Nejčastěji to jsou jednodenní a odpolední brigády, které jsou někdy doprovozeny odpoledním či večerním programem.

Klubové pořady:

Většinou jsou pořádány jako pravidelné večerní kluby. Mohou být zaměřeny buď odborně nebo všeobecně. Program se většinou skládá z povídání, promítání diáček nebo filmů, her či hrani na kytaru. Jsou pořádány za účelem šíření nových informací a poznatků, pravidelného setkávání lidí a získávání nových Brontosaurů.

Přímé akce a kampaně:

Mají široké veřejnosti ukázat na problémy v oblasti životního prostředí. Snaží se ovlivnit veřejné mínění a tím zabránit rozhodnutím, která by mohla značně poškodit prostředí, ve kterém žijeme.

Turistické a poznávací akce:

Poznávání přírodních krás i devastovaných území, exkurze do čistítek odpadních vod, mapování starých vodních mýlnů, poznávání dobových příkladů souladu přírodního a nového prostředí, historické architektury...

Kulturní, společenské a sportovní akce:

Jsou organizovány většinou ke smelení kolektivu a k získání nových účastníků. Jedná se například o bronotosaurí plesy a bały, městské hry, společné návštěvy kulturních akcí, různá sportovní střetnutí...

Soutěžní akce s tématikou ŽP:

Slouží k propagaci Hnutí Bronotosaurus a k výchově veřejnosti (např.: Ekofór, Cantata natura, Máme rádi přírodu...)

Odborné, vědecké a technické akce k ŽP:

Snaží se na odborné úrovni řešit některé problémy spojené s ochranou a tvorbou životního prostředí. Jedná se o SOČ, SVOČ, průzkumy a mapování, technické realizace ekologických projektů...

Osvětová, propagační a výchovná činnost:

Nástěnky, zpravodaje, kalendáře akcí, propagační a informační besedy, ankety, informace v hromadných sdělovacích prostředcích...

Kurzy a školení :

kurzy kvalifikace Organizátor HB a Instruktor HB, doškolovací kurzy, setkání organizátorů (SETOR)...

Organizační akce :

Služby členů zakladního článku, tematické porady organizátorů...

Rozvoj vlastní informační struktury :

Činnost pro vnitřní potřebu Hnutí Bronotosaurus

2. Ekologická výchova

Tato kapitola se zabývá pouze vysvětlením pojmu a popisem forem. K ekologické výchově se vztahuje mnoho poznámek v osazených textech a všechno uvedené v kapitole Pedagogika.

Pojem ekologická výchova je používán velmi často, přesto se ukazuje, že většina organizátorů pořádá neví, o co jde. Je to paradoxnější o to, že Hnutí Bronotosaurus má ekologickou jako svůj hlavní cíl. Výsledek je zřejmý, na mnoha akcích se o ekologii vůbec nemluví. Pak se taková akce nicím nelíší od běžných akcí inštruktoria pro pobyt v přírodě, skautů... Myslím, že je to škoda a Bronotosaurus tak ztrácí v očích lidí své postavení.

Co je to tedy ekologická výchova? U nás nastává jisté zmatení pojmu. Tento termín má totiž tři rozdílné obsahy:

- První z nich je výuka specializovaného vysokoškolského předmětu, ekologie. Jedná se o obecnou vědu, zabývající se vztahy různých systémů (v přírodě zvaných ekosystémů). Znalost základních souvislostí však patří ke vzdělání stejně nedílně jako základy matematiky, nicméně našim členem těžko bude vychovat ze všech účastníků odborníky v ekologii.
- Druhou oblastí je vzdělávání v oboru životního prostředí. To znamená např. informace o stavu ovzduší, jak ubývá ozónové vrstvy, které druhy rostlin a živočichů jsou ohroženy... Pochopitelně je dobré mít povědomí o těchto problémech, ale hodné lidí se tímto věcmi zabývat nechce ("proč si přidělovat starosti, stejně to nezmeňm"). Ještě tak možná strach o vlastní zdraví je donutí k nějaké akci.
- Třetí oblastí je to, co má v zahraničí vlastní název. Ekovychova je zde chápána jako výchova k zodpovědnosti a ke styhu života, který je šetrnější k přírodě. Tato třetí oblast slytá pro Bronotosaurus nejvíce možností a upřímně řečeno, je to asi to, co je nejvíce potřeba. Syvím obsahem je nejširší z výše uvedených oblastí. Dále se budeme věnovat jí.

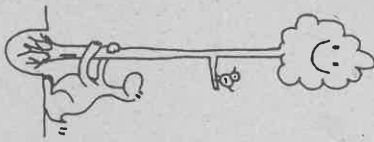
Napřed však zkusím vyloužit pojem **životní prostředí**. Smysl má zabývat se životním prostředím člověka. Sem patří krajina, která člověka obklopuje, ať již je to krajina přírodní (lesy, louky, rezervace...), kulturní (pole...) nebo městská. Patří sem tedy i města a vesnice, protože v nich člověk musí žít. Patří sem však i historické, kulturní a technické památky lidsstva. A v neposlední řadě sem patří i mezilidské vztahy, protože člověk není Robinson Crusoe, lidé pravidelně potkává a komunikuje s nimi. Životní prostředí člověka je tedy vše, co ho obklopuje a vytváří tak podmínky pro jeho žití.

Z toho vyplývá, že ekologická výchova zahrnuje nejen poznávání krás přírody, poznávání a vysvětlování problémů, výchovu ke zdravému a šetrnému stylu života, citové vztahy k přírodě, ale i mravní výchovu osobnosti... Dobrý organizátor přimíchá od všeho kousek, hlavně u delších akcí, aby byly vyvážené. Vycházejte z předpokladu, že člověk, který pochopil své místo v přírodě a hlavně sám něco udělal (ať už pro přírodu nebo pro lidi), nebude v budoucnu dělat nic, čím by

výsledky svého snažení zase popřel.

Formy a možnosti v ekologické výchově

Na každé akci máte rozsáhlé možnosti, jak na účastníky, ale i na veřejnost působit. Bohužel se často sází pouze na program, přičemž se zapomíná na mnoho dalších možností.

Jedna z nejvýznamnějších forem je **práce**. Jak jsem již napsal, kdo zasadí strom, těžko už půjde a jiný strom zláme, protože ví, co to dá práce. Kamarádi, nepodceňujte význam práce. Ta působí nejen na lidi, kteří ji udělají, ale zpětně i na různé kolektivující, kteří mají nějakou o čem přemýšlet: proč ti lidi obětují svůj čas a zadarmo pracují? Nebojte se je taky zapojit. Však ať taky zkouší přidat ruku k dílu! A hlavně neuzavírejte se před novými tvářemi, které chtějí pomoci. Každý odmítnutý je možná nadosmrtni ztracen, protože bude mít pocit, že Bronchosaurus je jen pro vyvolené.

Abyste práce splnila svůj výchovný význam, musí splňovat některé podmínky. Musí mít vztah k životnímu prostředí (pomoc lesům, rezervacím, památkám, posíleným lidem...), musí mít smysl (například je nesmyslné vyčistit lesík od náletových dřevin a nezajistit pravidelnou údržbu...) a musí být potřebná. To znamená, že na tuto práci nejsou lidi nebo dostatek peněz, anebo je potřeba dokázat, že se to dá udělat lépe, rychleji a ohleduplněji k přírodě. Je to tak trochu umění vybrať dobrou práci, ale je to nutné, chcete-li, aby ji lidé vzali za svoji.

Nezapomínejte účastníkům vždy říci, proč práci dělají. Je dobré, aby byla atraktivní, aby lidé pracovali v kolektivu a ne jednotlivě nebo v malých skupinkách a velmi důležitě je, aby byli vidět výsledky práce.

Nezapomínejte, že i vy musíte pracovat a prožívat všechno s účastníky!!!! Další možnosti, jak na lidi působit, je využití vlastního **běhu táboru**, resp. akce. Jak nalozíte s odpadky, budete je separovat a recyklovat, budete vařit zdravě, promyslyte dopad her na krajinu, abyste neudělali víc škody jak užitek?..

Již před začátkem akce upozorněte na to, že akce má nekurácký a absinteský charakter.

Takto můžete svým vlastním příkladem v lidech vypěstovat správné návyky, které mohou uplatnit i doma v každodenním životě. **Nutný však je osobní příklad, bez toho nemůžete lidi přesvědčit o ničem!** Vysvětlete jim, proč to a to děláte a proč **tamto zase neděláte.**

Až vyčerpáte tyto možnosti, můžete zařadit do programu i něco z následujících programových forem. Zde však platí: nepřesytit nebo lidi otrávit.

Nejlehnější pro pořadatele je **beseda** s odborníkem nebo odborně vedená **exkurze**. Tady je třeba si uvědomit, že lektor

musí být člověk znalý v oboru, kterého se týká obsah akce a musí umět mluvit. Je dobré povídání zpestřit ukázkami nebo diáčky. Většinou je nutné si dopředu dohodnout termín, obsah a další podmínky. Beseda má však nejméně účinnost.

Náročnější je **poslechový pořad**. Také ten je nutné připravit předem. Pokud nejste přímo autory, musíte si jej zapůjčit, nastudovat a zajistit technické prostředky. Je

možné využívat **diafony a ekofilmy**. Dejte si však pozor při výběru, musíte zvážít, zda film není příliš odborný nebo dlouhý, zda může lidi zaujmout. Jeden odborný film v cizím jazyku může atmosféru důkladně otrávit. I zde platí, že důležitější je donutit lidi přemýšlet.

Výpravu za poznáním může vést takřka každý. I zde však přípravou nic nezkazíte. Doporučují znát trasu dopředu, více co vás čeká, co uvidíte, na jak dlouho to bude. Šíde najdete vhodná místa s přírodní víceméně v pořádku i místa, kde civilizace už dokázala výrazně zapracovat. Nebojte se ukázat, jak vhodné i nevhodné člověk s přírodou zachází. Je potřeba, aby si co nejvíce lidí uvědomilo, kolik "stojí" civilizace, na kterou jsme zvyklí, jaké jsou důsledky snahy o co největší a nejlažnější produkci. Poznávání přírody a sítě přírody s civilizací je jedna z nejučinnějších metod k probuzení zájmu o životní prostředí.

Po besedě, výletu či pořadu je možné zařadit **diskuzi**. (Někdy vznikne sama.) Je velmi žádoucí, protože vyjadřuje reakci lidí na viděné resp. slyšené, otráží jejich zájem. Nepřekazte ji, naopak, opatrně ji podporujte a zůstaňte v pozadí nebo se ptejte (tím je možné nenápadně usměrňovat), ale odpovědi ať vymyšlejí účastníci.

Zvláštním typem diskuze je **sociodrama**. Uměle navodíte téma, kdy skupina hledá východiska. Např.: stavba přehrady a vodní elektrárny, nějaký problém z vašeho okolí, ale i separace odpadu na akci ano-ne... Je však třeba zvážít, kam se můžete pustit sami a na co budete potřebovat odborníka.

Chcete-li zařadit obecnou ekologii, volte raději malé dávky formou ranního nebo večerního **ekopovídání**, kdy na dané téma mohou vystupovat i účastníci. Lze použít i **krátké testy či duševní rozvíčky**.

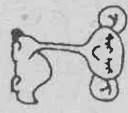

Je-li v týmu účastníků nebo vedoucích "šitlený přírodovědec", dá se toho výhodně využít. Mírně **biologické vzdělání** (botanické, zoologické, geologické...) nemůže škodit. A když přimutíte přírodovědce mluvit česky a ne latinsky, může to být povídání velmi zajímavé.

Výhodné pro účastníky, kteří dosud s přírodními vědami neměli velké zkušenosti, jsou **ekohátky**. Jakákoli hra se dá mírně "ekologizovat" - motivací, tematikou, provedením (po orientačním závodě odstranit značení, při stopování použijete místo papírové stopy kukuřiči nebo hrách...). Při každé hře maximálně šetřte přírodu.

A pak tu máme ještě **ekohry** jako takové, vymyšlené a určené k pochopení nebo vysvětlení nějakého pojmu, problému nebo pro zamyšlení, průběžení citů. Některé vyšly v literatuře, jiné se předávají tradicí, něco vymyslejte sami. Velmi vhodné jsou zde málo strukturované hry, zde doporučuji kromě pravidel vysvětlit i případné použité pojmy. Hledejte, zkoušejte, zhodnoťte výsledky a hlavně se nenechte odradit. Můžete sáhnout ke starým řemeslům, velké možnosti skýtá výtvorná výchova nebo různé hry na prožití (například poprosíte kamaráda, aby vás se zavázanýma očima dovedl k nějakému stromu. Osahujte si jej, seznamte se s ním. Potom se vraťte a pokuste se strom najít s rozvázanýma očima. Uvidíte, že se vám to povede.)

Naprosit není nutné na všech akcích vyzkoušet všechno, vždyť na to jeden tábor nestačí. Lepší je méně, ale kvalitně připravené. Vždy platí, že instruktor má vědět o problému víc, než účastník. Musí být schopn zodpovědět na otázky účastníků i rozhodnout spory ve hře.

Literatura:

- J. Dorst: Chročená příroda, Olympia Praha 1985
E. Hadač, B. Moldan, J. Stoklasa: Chročená příroda, Horizont Praha 1983
N.F. Rejmers : Abeceďa přírody, Biosféra, Horizont Praha 1985
Strejček, Kublková, Kříž: Chráníme přírodu, SPN Praha 1983
F. Holý, M. Holý : Hry na přírodu a s přírodou, MF Praha 1986
B. Moldan a kol.: Životní prostředí ČR (Modrá kniha), Academia 1990
J. Vavroušek, B. Moldan : Stav a vývoj ŽP v Československu (Bílá kniha), Praha 1991
J. Javna : 50 nápadů pro Zemi, ČSOP Praha 1991
M. Vášin, A. Máchal : Desatero domácí ekologie, EkoCentrum Brno 1994
J. Četovský : Stezky k přírodě
H. Korvasová, A. Machal : Hrajeme si na přírodu, IDM Praha 1991
J. Ledvinová a kolektiv : Výchova pro budoucnost, MŽP 1992
J. Marx : Ekologické hry, DDM Olomouc 1992
G. Pike, D. Selby : Globální výchova, Grada Praha 1994

3. Ekologické minimum a ochrana přírody

Jako biontosauřímu organizátorovi se vám pravděpodobně dřív nebo později stane, že se na vás začnou obracet lidé s otázkami z oblasti životního prostředí a budou se vás ptát i na vaše názory na konkrétní problémy. Abyste jim (i sobě) byli schopni odpovědět, měli byste se o problematiku ochrany přírody zajímat průběžně. Pokud si však zapamatujete alespoň to, že všechno souvisí se vším, že se nedá beztestně "vrtat" do přírodní rovnováhy a že i rostliny a živočiškové (a to i ti nevhlední) mají svou vlastní hodnotu a právo na důstojný život, bude to stačit. Ovšem biontosauří organizátor by měl znát přece jenom více.

Základy ekologie

Ekologie je věda, která zkoumá vzájemné vztahy mezi živými organizmy (tj. mezi bakteriemi, houbami, rostlinami a živočichy včetně člověka) a prostředím, ve kterém žijí. (V češtině se slovo ekologie používá i v poněkud nespřávném a přeneseném významu, když se chce vyjádřit, že se něco týká životního prostředí - v angličtině tomu odpovídá slovo *environment*).

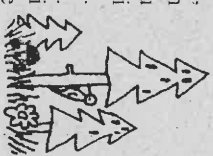
V dalším textu budou vysvětleny nejpoužívanější pojmy:

Základní jednotkou rostlinné i živočišné říše je **organismus**, tj. jedinec kteréhokoli druhu. V přírodě však nežijí jedinci zcela sami, na určitém místě se jich ve stejném čase vyskytuje od jednoho druhu více. Jsou různého stáří a pohlaví a mohou se mezi sebou množit. Takový soubor jedinců se nazývá **populace**. Ani populace však nežijí izolované. Na stejném místě, kde roste například populace smku, naleznete i populaci kůrovců, různých hub, lesních ptáků i dalších živočichů a rostlin. Populace, které žijí na stejném místě a ve stejnou dobu a jsou na sebe vzájemně vázány, tvoří **společenstvo** neboli **biocenózu**. Společenstvo spolu s prostředím, ve kterém může žít tzv. **biotopem** (tekoucí vodou, listnatým lesem...), nazýváme **ekosystém**.

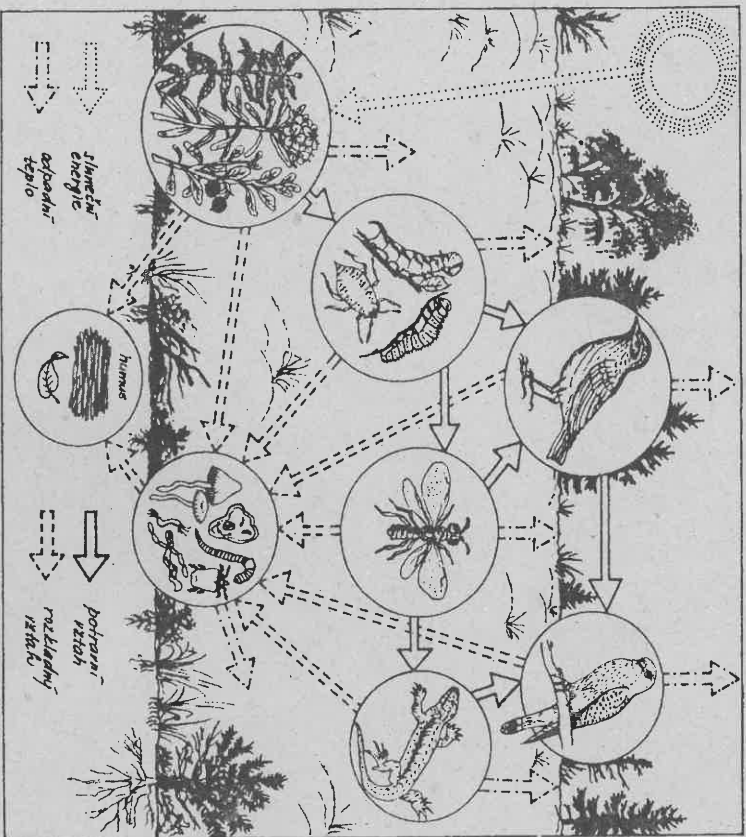
Každá populace zdě má místo, ve kterém může existovat, tj. svoji prostorovou **niku**. Čím více má přirozený ekosystém druhů, tím je stabilnější. Ovšem na **stabilitu** působí i jiné vlivy. Předchozí pojmy uvedeme na příkladu louky:

společenstvo = všechny živé organizmy vyskytující se na louce, **ekosystém** = všechny organizmy na louce i s půdou a podněbím.

Životním prostředím organizmu je soubor živých organizmů, jejich vztahů (konkurence, parazitizmus...) a neživých faktorů (světlo, voda, potrava...), se kterými daný organizmus přichází do styku.

V každém ekosystému probíhá výměna látek v určitých cyklech - **kolobězích**, energie však prochází ekosystémem pouze jednosměrně. Do biosféry přichází především jako světlo ze slunečního záření, přičemž do společenstev vstupuje jen malá část (zbytek ovlivňuje např. klima). Tu dokáží zpracovat převážně pouze zelené rostliny (**producenti**), kteří s její pomocí vytvářejí z anorganických látek (vzduch, voda, živiny) složitou organickou hmotu (listy, stébla...). Další členové **potravního řetězce** už jen nashromážděnou energii využívají. Část ji uchovávají ve vlastních tělech, většinu však vyzáří jako odpadní teplo. Zelenými rostlinami se živi **konzumenti** 1. řádu - býložravci. Konzumenti 2. řádu - všežravci a masožravci se živi býložravci a sami slouží jako potravina konzumentům vyšších řádů. Cyklus pokrácuje dál k mikroskopickým organismům, bakteriím a houbám - **destruktivům**, kteří rozkládají mrtvá těla (rostlin i živočichů) až na anorganické sloučeniny, připravené k využití pro zelené rostliny. Tím se koloběh látek uzavírá a uvolněná energie uniká ve formě tepla (viz obrázek).

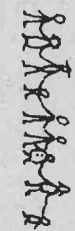
Ekosystémy nejsou neměnné, ale mění se (proces vývoje nazýváme **suksesí**). To znamená, že v ekosystému probíhají v daném prostoru a určitém čase postupné změny druhového a funkčního složení. Konečné stádium vývoje ekosystému se nazývá **klimax**. V našich klimatických podmínkách směřuje suksese od ekosystémů jednolevých bylín přes ekosystémy vytrvalých travin k ekosystémům opadavých listnatých lesů.

Podmínkám, určitým zda v daném místě může určitý organizmus žít, říkáme **limitující faktory**. Těchto faktorů je celá řada: množství potravy, vody a světla, teplota, mezidruhové vztahy, geologické podmínky... (Například taková velryba si těžko přivykne pouštním podmínkám. Lenochod na Antarktidě taky nemůže přežít, protože by brzy potřeboval trvalý travnatý podrost). Limitující faktory jsou určující i pro člověka. Protože člověk začal žít na úkor přírody a dodnes z ní bere více, než je únosné, příroda se již zdaléka nesačí vyrovnávat s jeho potřebami a dochází k **ekologické krizi**.

Ekologie člověka

Člověk žil zpočátku v souladu s přírodou. Jako sběratel a příležitostný lovec byl ostatně sám proti sobě, kdyby si své zdroje vyčerpával. (Kriticky je však nutné přiznat, že i z pravěku jsou známy případy rozsáhlejšího zasahování člověka do okolního přírodního řádu - třeba nálezy obrovského počtu zvířecích kostí). Lidé však brzy začali zvyšovat svůj počet a rozšířili se do celého světa.

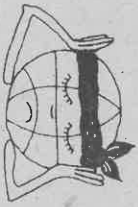
Dokázali se přizpůsobit nejrůznějším podmínkám a začali významně měnit své okolí. Je až neuvěřitelné, jak obrovský posun ve vnímání přírody nastal. Od pojetí přírody jako živého organismu až po jakousi neživou věc. Od relativně využívaného a s přírodou majícího soulad, až po vnímání přírody téměř jako nepřítel, se kterým je třeba bojovat a podrobit si ho. Dnešní lidé zapomněli na mnohé velmi staré pravdy a poznatky a myslí si, že už nejsou na přírodě závislí, že jí nepotřebují. To je velký omyl. Vraťme se zpátky k přírodě, která je obrovským zdrojem, a to nejen materiálním, ale i duchovním. Ne však tím, že budeme zase spávat ve větvích nebo napodobovat původní civilizace. Můžeme se však z jejich moudrosti poučit a vyvodit závěry i z chyb naší technické civilizace. Pokud se více přírodě porozumět, prospěje to oběma stranám.

Globální problémy

Dnes už určitě nemustíte nikoho přesvědčovat, že rozsah ohrožení životního prostředí překračuje hranice států a že problémy nabývají celoplanetárního charakteru.

Velké katastrofy sice existovaly i v historii, ale byly způsobovány převážně přírodními faktory (zemětřesení, výbuch sopky...). S postupem vědeckého pokroku se však do popředí dostávají problémy způsobené lidskou činností.

Výčet problémů se u jednotlivých autorů liší, některé jsou však zahrnuty vždy: **přelidnění, chudoba, hlad a podvýživa, nemoci, rozvojové země, nadnárodní monopoly, zbrojení, hodnotový a finanční systém, klima, znečišťování životního prostředí, odpady, industrializace, omezené zdroje nerostných surovin, energetický problém, vymírání druhů...** Samozřejmě ne všechny se jeví jako aktuální zrovna v naší republice, ale mnoho z nich tu má své projevy: jaderné elektrárny, kyvné deště, ozonová díra, znečištění vod, devastace krajiny, nekvalitní potraviny... Smutnou skutečností je, že tyto globální problémy jsou známy dlouho a odborníci sledují jejich narůstání. Řešení však mnohdy záleží na politících. Ti jsou povětšinou ekonomicky vzdělaní a je velmi těžké je přesvědčit, že z hlediska ochrany životního prostředí je nutné upřednostňovat dlouhodobé strategie a zájmy. Krátkodobé (a krátkozrací) si

můžeme dovolit využívat neobnovitelné přírodní zdroje a neuvažovat, jaké důsledky bude mít v budoucnu naše konání. Z hlediska dlouhodobého výhledu je však lepší hned teď změnit technologie, šetřit se zdroji surovin, uvažovat o alternativních a obnovitelných zdrojích energie a obecně chránit životní prostředí. Problémy jsou definovány, což je jisté dobře, ale samo o sobě to nestačí. Ještě dlouho bude trvat, než se mnohé ze zásad hospodaření ve smyslu trvale udržitelného žití uvedou do lidského myšlení a konání. Přejme si (a taky pro to něco dělejme), aby v budoucnu lidé pečlivěji zvažovali důsledky své činnosti a aby k přírodě přistupovali s větší opatrností a pokorou.

Mezinárodní konvence

Vědomí globálního ohrožení životního prostředí vedlo mezinárodní společenství k uzavírání konvencí, které mají v konečném důsledku snižovat negativní působení člověka na přírodu. Až do konce 80. let byly tyto konvence téměř výlučnou záležitostí západních států.

Nejdůležitějšími mezinárodními ujednáními v oblasti životního prostředí jsou :

- Mezinárodní dohoda o ochraně rostlin, Řím 1951, platnost od 1952, podpis ČSSR 1983
- Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam, Ramsar 1971, platnost od 1975, ČSFR 1990 (Mokřady jsou po pralesech druhově nejboghatší ekosystémy na světě. Součástí úmluvy je také seznam lokalit mezinárodního i místního významu. V ČR je do seznamu mokřadů mezinárodního významu zahrzeno devět lokalit, např.: Poodří, Lednické rybníky, Třeboňské rybníky, Šumavská rašelinisté, Livovalské Pomoraví,...)
- Dohoda o ochraně světového a kulturního dědictví, Paříž 1972, platnost od 1975, ČSFR 1991
- Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a

rostlin (CITES), Washington 1973, platnost od 1973, ČSFR 1992 (Obsahuje nejen seznam ohrožených druhů ve třech kategoriích, ale zahrnuje i výroby z nich. Výjimku může udělit pouze MŽP a ministerstvo dané země.)

- Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší přecházející hranice států, Ženeva 1979, platnost od 1983, podpis ČSSR 1984
- Vídeňská úmluva o ochraně ozónové vrstvy, Vídeň 1985, platnost od 1989, ČSFR 1990
- Montrealský protokol o látkách porušujících ozónovou vrstvu, Montreal 1987, platnost 1989, ČSFR 1992
- Úmluva o řízení polychlorovaných odpadů přes hranice států, Basilej 1989, platnost 1992, ČSFR 1991
- Úmluva o hodnocení vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice, Espoo 1991, dosud není v platnosti, ČSFR 1992
- Úmluva o účincích průmyslových havárií přesahujících hranice, Helsinky 1992, dosud bez podpisu
- Úmluva o biologické rozmanitosti (biodiverzitě), Rio de Janeiro 1992, ČR 1993 (Je to úmluva, zastrešující, požaduje maximální zachování druhů v původních biotopech. V souladu s touto úmluvou byl zpracováván i náš zákon č. 114/92 Sb., který chrání nejen druhy, ale i biotopy.)

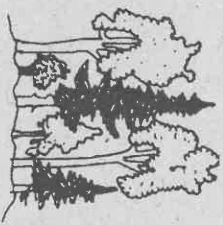
Ochrana životního prostředí v ČR

Zákon o životním prostředí

Ekologické zákonodárství se v naší republice samostatně a systematicky zpracovává až od roku 1990. Před revolucí existovaly pouze zákony o ochraně přírody a zákon o ochraně ovzduší. Částečně se životním prostředím zabýval vodní a lesní zákon a zákon o ochraně půdy. Např. zákon o odpadech vůbec neexistoval.

Dnes je zastrešujícím zákonem **zákon č. 17/92 Sb. o životním prostředí**, který definuje základní pojmy (životní prostředí, znečišťování, ekosystém...) a zavádí nový pojem ekologické újmy (odlišné od škody, jež se vyjadřuje v penězích). Stanoví práva a povinnosti občanů a podnikatelských subjektů ve vztahu k životnímu prostředí. Dále existuje **zákon č. 244/92 Sb. o hodnocení vlivů na životní prostředí**, který stanovuje, jaké stavby, činnosti, koncepce a výrobky musí ve svém přípravném stádiu projít zhodnocením. Zavádí do našeho zákonodárství proces EIA (Environmental Impact Assessment), běžný ve vyspělých zemích. Umožňuje jednotlivým občanům, iniciativám či sdružením účastnit se rozhodovacího procesu.

Odpadové hospodářství řeší několik opatření, nařízení vlády a zákonů např. **č. 238/91 Sb. o odpadech**. Všechny odpady jsou definovány a kategorizovány (zvláštní, nebezpečné nebo ostatní). Dále se stanovují povinnosti těch, kdo při své činnosti (tzn. všichni) produckují odpady, dělnují se zásady pro likvidaci a nakládání s odpady a určují poplatky za uložení. Kromě toho je všem uložena povinnost využití odpad v největší možné míře jako druhotnou surovinu.

Další zákony se zabývají jednotlivými složkami životního prostředí. **Vodní zákon č. 130/73 Sb.** určuje nakládání s podzemními i povrchovými vodami, stanovuje jejich ochranu (vyhlašování chráněných oblastí přírodních akumulace vod, vodárenských toků, hygienických pásem ochrany I. až 3. stupně...). Další předpisy pak řeší např. vypouštění odpadních vod, poplatky a pod. Soubor zákonů o ovzduší (např. č. 309/91 Sb. o ovzduší) vymezují povinnosti všech, kdo produkuje látky znečišťující ovzduší. Stanoví příslušné limity pro množství vypouštěných látek (emise) a limity pro látky vyskytující se v ovzduší (imise) - v případě smogových situací. Ochrana půdy se realizuje v **zákonech o zemědělském a lesním půdním fondu**. Zákon č. 61/77 Sb. se zabývá problematikou lesa a je v současné době novelizován. Velkým přínosem nového zákonodárství je právo na informace a možnost účastnit se rozhodovacího procesu.

Základní zásady ochrany přírody

- ochrana přírody a krajiny je clevědomá činnost směřující k uchování přírodních zdrojů
- k udržení života je nutné zachovat celá společenstva a systémy společenstev
- je důležité zachovávat co největší druhové pestrosti
- lidské vlivy nesmějí bránit existenci přirozených společenstev
- každý biologický druh je unikátní a má právo na existenci
- je nemožná izolace jednotlivých populací
- málopočetným populacím hrozí vyhynutí

V našem státě vychází ochrana přírody ze zákona č. 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny a vyhlášky 395/92 Sb. Na rozdíl od minulosti se nezabývá pouze chráněním vymezovaných částí (ochrana územní) nebo ohrožených rostlin a živočichů (ochrana druhová), ale ochranou přírody a krajiny komplexně (ochrana obecná). Chráněni jsou všichni(!) živočichové, rostliny (mimo obecně definované škůdce a plevele) i celá krajina jako celek. Navíc jsou jmenovány zvláště chráněné živočichové a rostliny včetně hub ve třech kategoriích - kriticky ohrožení (sysel obecný, koniklec jarní, hřib královský...), silně ohrožení (skokan zelený, bříza zakrslá, klouzek žlutavý...) a ohrožení (čáp bílý, bleďule jarní, holubinka olšinná...). Nově se definují zvláště chráněná území.

Kategorizace chráněných území

Národní parky (NP) ochraňují území jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy; v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam. Rozlohou zaujímají desítky až stovky km², mají přesně

definované hranice, ochranná pásma a jsou členěny do zón podle stupně ochrany. Největší je chráněna I. zóna se zákazem stavební činnosti, intenzivního hospodaření, pohybu mimo značené cesty, táboření, sběru lesních plodů... V naší republice jsou tři - Krkonošský, Šumava a Podýli.

chráněné krajinné oblasti (CHKO) chrání lokality s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, s významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení. Jsou to území o velikosti desítek km² a stupněm ochrany odpovídají zhruba II. až III. zóně NP. Je jich celkem 23, např. Bílé Karpaty, Jeseníky, Český kras...

národní přírodní rezervace (NPR) jsou území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku. Rozlohou jsou do desítek hektarů až km². Jsou to např. Krivé jezero, Boubínský prales, Adršpašsko - teplické skály...

přírodní rezervace (PR) zaujímají rozlohu jako NPR, ale omezení v hospodaření je mírnější. Jsou to území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast. Jsou to např.: Kokořínský důl, Prokopské údolí, Klet, Prachovské skály...

národní přírodní památka (NPP) chrání území řádově v hektarech (stejně jako u PR). Jsou to zejména geologické či geomorfologické útvary, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takové, které vedle přírody formovaly svoji činnost i člověk. Příkladem NPP jsou Pravčická brána, Váté pisky, Barrandovské skály...

přírodní památka (PP) je definicí shodná s NPP, ale její význam je "pouze" regionální.

Kromě výše jmenovaných kategorií chráněných území existují i **biosferické rezervace**. Hodnotové jsou cennější než NP a jsou vyhlašovány mezinárodní organizací UNESCO v rámci programu MAB (Člověk a biosféra). U nás se jedná o Pálavu, Třeboňsko a Krivoklátsko.

Ekologické instituce

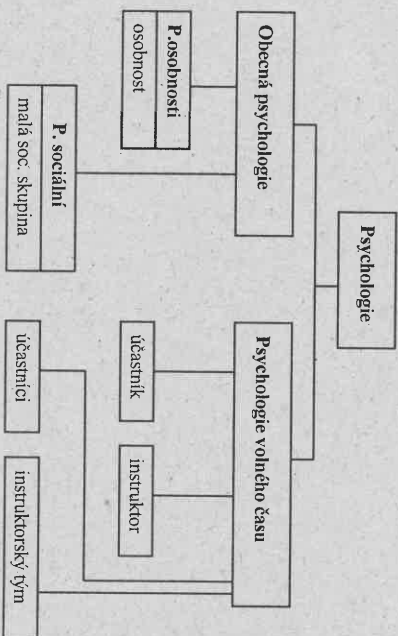
- Stát vykonává svá práva a povinnosti prostřednictvím orgánů státní správy. Těmi jsou:
- ministerstvo životního prostředí (MŽP) a jeho územní odbory
 - správy NP a CHKO
 - referáty životního prostředí okresních úřadů
 - orgány obcí (obecní a městské úřady)
 - Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP) rozdělená do pěti divizí : ochrany vod, ochrany ovzduší, ochrany přírody, ochrany lesa a odpadového hospodářství.

4. Psychologie

Psychologie sbírá informace o příčinách jednání jedince a kolektivů. Pro organizátora jsou to informace prořadného významu, protože je může dále využít ve svém výchovném působení.

Členění psychologie dle oblastí zájmu

Psychologie osobnosti

sleduje jak a proč lidé dělají to, co dělají. Sloveso "dělat" zde zastupuje nejen všechny činnosti s věcmi a sociální svíky, ale i vnitřní činnost, jako je poznávání, rozhodování, snění, citové prožívání atd. Psychologie osobnosti tedy popisuje a vysvětluje činy lidí a vnitřní svět člověka. Její poznatky nám umožňují předvídat, jak se člověk v určité situaci zachová, jak ji bude prožívat. Dokonalý znalec lidské osobnosti dovede navíc na člověka působit a "měnit" ho v souladu s určitou normou nebo ideálem.

Osobnost je nejčastěji chápána jako jednota schopností, zaměřenosti, charakteru a temperamentu, kde:

- **Schopnost** - zahrnuje jednak obecnou inteligenci a jednak speciální nadání
- **Zaměřenost** - obsahuje potřeby, sklony, zájmy, ideály, hodnoty, postoje
- **Charakter** - říká, jak je člověk zásadový, statečný, čestný, odpovědný, ohleduplný, pracovitý ...
- **Temperament** - obecně se rozlišují čtyři vyhraněné typy temperamentu:

Odbornou činnost pro státní správu zajišťují zejména :

- Český ekologický ústav
- Český ústav ochrany přírody (ČÚOP)
- Správcové toků a vodních děl (Povodí Vltavy, Labe, Ohře, Moravy, Odry)
- Český hydrometeorologický ústav (CHMÚ)
- Český geologický ústav (ČGU)

Dále existuje spousta nevládních organizací, mnohdy doplňujících nedostatečnou funkci státu, např. Český svaz ochránců přírody (ČSOP), Společnost pro trvale udržitelný rozvoj (STUZ), Hnutí Brontosaurus...

Literatura

- E. P. Odum : Základy ekologie, Academia Praha 1977
 A. Gore : Země na misce vah, Argo Praha 1994
 A. Máchal : Malý ekologický slovníček, Krajský DDM Hradec Králové 1990
 E. Hadač : Ekologické katastrofy, Horizont Praha 1987
 G. Durrell : Oplý přales, Práce Praha 1982
 G. Durrell : Ostrov v nebezpečí, Svoboda Praha 1988
 G. Durrell : ZOO na zámku, Panorama Praha 1980
 G. Durrell : Šeptající země, Omnia Praha 1977
 J. Dorst : Ohrožená příroda, Panorama Praha 1985
 E. Kohák E : Člověk, dobro a zlo, O smyslu života v zrcadle dějin, Ježek Praha 1993
 J. Keller : Až na dno blahobytu, Hnutí DUHA Brno 1993
 J. Lovelock : Gaia živoucí planeta, Mladá fronta Praha 1994
 K. Lorenz : Osm smrtelných hříchů civilizovaného člověka, Panorama Praha 1990
 K. Lorenz : Tak zvané zlo, Mladá fronta Praha 1992
 I. Michal : O odpovědném vztahu k přírodě, Předpoklady ekologické etiky, SSPPOP Praha.
 P. Nováček, M. Huba : Ohrožená planeta, Universita Palackého Olomouc 1994
 P. Pecina : Kočeny zla, Nika Praha 1994
 E. Hadač, B. Moldan, J. Stoklasa : Ohrožená příroda, Horizont Praha 1993
 J. Porritt : Zachraňme Zemi, Zemědělské nakladatelství Brázda Praha 1992
 J. Seed, J. Macyová, P. Flemingová, A. Naess : Myslet jako hora, Zelená nádej - Abies Publishers Prešov 1992
 J. Velek : Jak jsem chránil přírodu, Práce Praha 1980

Časopisy jako např.: Veronika, Živa, Pecka, Ochrana přírody...

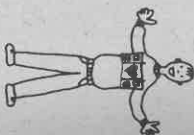
pomalý
uzavřený
(INTROVERT)

MELANCHOLIK

CHOLERIK

rychlý
otevřený
(EXTROVERT)

FLEGMATIK

SANGVINIK

málo citově přístupný (citově chladný)

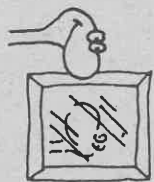
Málokdo ovšem je černobílý, takže většina lidí je kombinací více typů.

Pro psychologii je osobnost každý jedinec. Osobnosti se stává v průběhu vývoje díky procesům začleňování se do společnosti (socializace) a vytváření osobní totožnosti (individuálizace).

Člověk je tím větší osobnost, čím více je autorem svých činů. Z toho plyne, že osobnost roste vlastní činností. Osobnost tedy není jednou provždy daný stav nebo stupen, kterého jednou v životě můžeme dosáhnout, ale proces, neustálý vývoj. Jen ti, kdo nerealizují své činy uvědoměle a jako své vlastní a raději napodobují jiné, zůstávají stát na místě. Zdravá osobnost je v každém okamžiku výsledkem předchozího vývoje a připravou následujícího sebeuvědomění. Člověk, který přestane uvědoměle hledat a skutečňovat svou životní dráhu, může přežít jako organismus, ale jako osobnost umírá. Naopak jsou lidé, jejichž osobnost přežívá jejich individuální existenci významem a společenskou hodnotou díla, které vytvořili. Stát se takovou osobností znamená zaujmout určitý životní a především mravní postoj, nést za něj zodpovědnost, potvrdzovat její činy a celým životem.

Vnější obraz osobnosti

Pozorujeme-li druhého člověka jako osobnost, nejdříve vnímáme, jak vypadá po stránce tělesné a pak si všimáme, jaké jsou jeho vnější projevy (výraz), způsoby chování a výkony. Ze získaných informací sestavujeme vnější obraz osobnosti.

Z průběhu jakékoliv činnosti můžeme pomocí pozorování (je rychlý - pomalý, napjatý - uvolněný, vzrušený - klidný, rázný - chabý) usuzovat na jeho vitalitu, temperament, tělesnou stavbu, ale i některé zvláštnosti jeho uvědomování si skutečnosti.

Z toho, co člověk dělá, z toho, čemu dává přednost a o co usiluje, zjišťujeme jeho zaměřenost a motivaci, tedy zájmy, potřeby, hodnoty, ideály, přání a tužby.

Když posuzujeme, jestli je jeho reakce přiměřená podnětu, zjistíme, jaké má adaptační schopnosti, jak se dokáže přizpůsobit úkolům a nesnáším na cestě k cíli.

Výsledky jeho činnosti jsou podmiňovány schopnostmi, zkušenostmi, dovednostmi a pojetím věcí, lidí a událostí.

Struktura osobnosti

KAPITOLA
OSOBNOSTKAPITOLA
OSOBNOST

Osobnost bývá chápána jako souhrn vnitřních podmínek nějakého jednatel, vyvolaného vnějšími podmínkami. (Lidsky řečeno: souhrn divodu, proč člověk na podnět z venku reaguje tak, jak reaguje.) Vnitřní podmínky se během života člověka vyvíjejí od jednodušších (vlastních druhů) k složitějším (vlastním jen některým lidem), od vrozených a biologicky podmíněných k složitým získaným výchovou a sebevýchovou.

K základům lidské přirozenosti patří **systém energetický**. Zahnuje tělesnou stavbu, biochemické zvláštnosti organismu, typ vyšší nervové činnosti, temperament, hloubku a šíři vědomí, citové vlohy k optimismu, hněvu, apatii, strachu a smutku. Jedná se o prvky většinou vrozené, předurčující spíše formu a styl, než obsah projevů osobnosti.

Neméně základní je **systém orientační a výkonový**. Patří do něj předpoklady k vnímání, pamatování, myšlení, sdělování a tvoření, ale i speciální schopnosti technické, výtvarné, hudební, jazykové, sportovní a další. Tyto vlohy jsou vrozené, ale speciálním výcvikem lze dosáhnout značného pokroku v jejich rozvoji (zejména v dětství, do dosažení dospělosti, později je účinnost malá). Většina lidí má větší schopnosti, než dovede zrealizovat.

Motivační systém určuje volbu cílu, kladné a záporné vztahy člověka k různým skutečnostem. Soudí se, že k nejsilnějším lidským motivům patří touha po poznání, vědění, lásce, sebeuplatnění, uznání a smyslu života. Pokud však nespokojíme základní potřeby člověka: jídlo, pití, dýchání, vyměšování, sex, pocit bezpečí... ztrácí vyšší motivy svou náležitostí. Nižší potřeby jsou vrozeny, vyšší získány výchovou.

Systém kontrolní a adaptační zajišťuje zvládnutí životních situací a úkolů. Ovlivňuje způsob zvládnutí obtíží a konfliktů. Adaptační schémata a mechanismy se utvářejí od raného věku na základě zkušeností, rozhodují o tom, zda člověk hledá konstruktivní řešení, zda ustupuje nebo hledá oporu, svádí vinu na druhé nebo se vymlouvá na jiné...

Pro člověka je důležité **sebepojetí** složené ze sebehodnocení, ideálu mého já, sebeucty a sebeúcty. Je do značné míry dáno tím, jak si myslíme, že nás vidí druzí. Chci-li osobnost poznat, musím zjistit, jaká je jako celek.

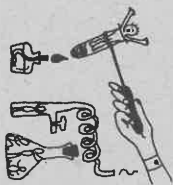
Poznat druhého znamená umět si odpovědět na otázky:

1. **Co chce a co nechce v životě**, na čem mu záleží, o co usiluje, co ho přitahuje, po čem touží, čemu se vyhýbá, čím pohrdá a proč (otázka na zaměřenost, motivaci).
2. **Co tento člověk dovede a co nedovede a proč** (otázka na schopnosti a na osobní zdatnost).
3. **Jaký je**, jaký má charakter. Souvisí s otázkou č.1, ale je to i to, jak důstojně a s jakými morálními zásadami o to usiluje.
4. **S jakou energií a dynamikou člověk jedná**, zahrnuje i výdrž (otázka vitality, temperamentu, fyzické stavby).
5. **Musíme zkoumat i životní historii a dráhu**, události, které ho utvářely, proštědí ze kterého vzšel.

Metody k poznání člověka

jsou čtyři:

- pozorování (lze ho uplatňovat i na sobě - introspekce), základem je umění se "dívat" a všimati si
- rozhovor - umění vést rozhovor se jmenuje rétorika
- experiment (pozor, experimentovat s lidmi je velice nebezpečné) →
- studium výtvořů - písmo, kresba, umělecká a technická tvorba, vynálezy, projekty, vědní obory...

Člověk je schopen rozdělit se na subjekt a objekt (v prudkém afektu hnevu může být rozčleněn a současně může na sobě pozorovat afektní chování). Je schopen projevy hrát (může prožívat afekt a nedat to na sobě znát - zevně to zvládně nebo nemusí afekt prožívat, ale může se chovat, jako by ho prožíval).

Proto pozorujeme hlavně:

Mimiku - obličejového svalstva

Oči - nejčastěji je potlačiti jejich výraz - prozrazují se nejlépe

Gestikulační - pohyb rukou - gesta jsou částečně vrozená a částečně napodobovaná

Mluvu - spád a emocionální podtext

Pantomimiku - pohyby celého těla (např. typická pro určité jedince je chůze)

Reaktivitu - rychlost reakce na podněty

Lokomoci - pohyb člověka, pomalost, pracovní pečlivost

POZOR !!!

Nevěřte prvním dojmům, ale věřte, že ostatní mu věří!

Člověka poznáte, když ho pustíte k práci!

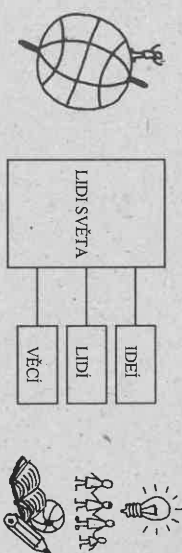
Osobnost instruktora

Existují dvě teorie o osobnosti instruktora. První říká, že instruktor má předurčující vlastnosti vrozené. A pokud je vrozené nemá, nemůže z něj nikdy být dobrý instruktor. Podle druhé teorie se instruktor musí svou práci naučit, což může zvládnout každý. Ve skutečnosti je dobrý instruktor kombinací obojího (vrozené vlastnosti jsou dobrým předpokladem, ale je třeba se stále učit).

Instruktor může na akci vystupovat ve třech rolích:

- **Iniciátor** - podněcuje a plánuje činnost, budí zájem, "dělá" náladu. Lidé k aktivnějším přistupují.
- **Vedoucí** - určuje a rozděluje práci, odměňuje, trestá, řeší spory. Lidé jej poslouchají, protože musí.
- **Autorita** - osobnost, znalec kdekoho... Lidé jej poslouchají, protože chtějí. Každý instruktor může splňovat všechny tři role, nebo jen některou. V týmu však musí být zastoupeny všechny tři. Pozor, nikdy nesmí být role směřovány proti sobě. Když vedoucí řekne, iniciátor nesmí nabádat k jiné činnosti.

Existuje pomyslné dělení lidí do tří skupin podle jejich zaměření, cílenosti a schopnosti:

Lidé světa IDEJE jsou to typičtí speakeři, diplomaté, umí jednat s lidmi, komunikovat, přesvědčit, prosadit.

Lidé světa LIDÉ vymyslí program, objeví, vytvoří, navrhnou řešení... zkrátka jsou to rození dramaturgové.

Lidé světa VĚCI seženou všechno, zajistí materiál,...

Každý člověk je kombinací všech tří typů (něčím je víc, něčím méně). Poznat svou zaměřenost je důležité pro sestavování týmu. Hnutí Brontosaurus potřebuje všestranné instruktory, kteří se vyznají ve všech těchto oblastech a v jedné až dvou jsou odborníky, protože vypadne-li jeden organizátor z týmu, ostatní ho musí být schopni nahradit!

Předpoklady pro úspěšné vykonávání role instruktora

- osobní - instruktor by měl být zralá tvořivá osobnost
 - fyzické - měl by mít zdravý a kondici alespoň na úrovni účastníků
 - znalosti všeobecné - má být nad průměrem skupiny
 - znalosti speciální - to co chce na akci uvést, musím sám dobře znát
 - znalosti odborné - ty co z něj dělají vedoucího (znalosti psychologie, pedagogiky, přehled o dramaturgii, právních předpisech, první pomoci)
- Dobrý instruktor zná sám sebe, své silné i slabé stránky. Neustále na sobě pracuje. Musí mít v sobě jasno, proč tuto práci dělá (chce pomoci přírodě, napomáhat růstu osobnosti, ukojit svou ještnost...).

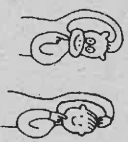
Sociální psychologie

- Každá osobnost se vytváří ve společnosti. To, jak se osobnost vyvíjí, tedy závisí na:
1. Sociálním prostředí - to je dáno vztahy lidí a materiálním a duchovním světem, který osobnost obklopuje.
 2. Sociálním stykem - tedy výsledcích kontaktu s jinými lidmi:
 - A) Interakce (součinnost) - jaká je spolupráce s okolím:
 - a) koexistence (činnosti jsou nezávislé na okolních osobách)

- b) koordinace (činnosti jsou sladěny s jinými lidmi)
 c) kooperace (spolupráce s jinými lidmi)
 B) Percepce (vnímání) - jak je vnímáno okolí. Chyby ve vnímání (instruktory by se jich měl vystríhat):

- a) Haló efekt - podle nápadného vnějšího znaku hodnotím celou osobnost (např. hluchá osoba může být velmi citlivá duše, i když tak nevypadá).
 b) Logická chyba - může k ní dojít, neboť všechna hodnocení jsou subjektivní.
 c) Stereotypizace a analogizace - například podle prvního dojmu si osobu zařadím do škatulky a už se k ní podle toho chovám, aniž bych bral v úvahu celou její osobnost.
 d) Vulgarizace psychologických poznatků - přílišné zjednodušování problémů.
 e) Chyba centrální tendence - nesním vidět jen ty nejlepší a nejhorší, ale všechny lidi (nebo vlastnosti člověka...)
 C) Komunikace s lidmi
- a) Verbální (slovní) s možným neverbálním obsahem sdělení
 b) Kontext (obsah sdělení vyplývá ze situace)
 c) Emotivní akcent (význam slov je méně emotivním zabarvením slov - ironicky, vážně, ...)
 d) Mimika a pantomimika
3. Sociálním učení je proces sociálního osvojení vlastností a forem chování.
- A) Sociální posilování (pochvala, trest)
 B) Napodobování - říká se především malých dětí
 C) Identifikace - ztotožnění se se vzorem a jeho "kopírování"

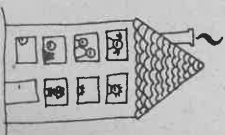

Malá sociální skupina

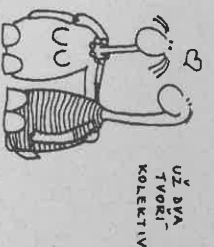
je skupina jedinců s podobnými cíli, společnou činností, kteří respektují stejné normy a hodnoty a chápou se jako "my". Členové skupiny vystupují vůči sobě navzájem v určitých pozicích (jsou dány postavením ve skupině) a rolích (očekávané chování a jednání člena skupiny vycházející z norem a cílů společné činnosti).

Skupina účastníků na prázdninové či víkendové akci je typickým příkladem malé sociální skupiny, stejně tak i tým instruktorů. Proto je důležité poznat její vnitřní vztahy a vývoji.

- Vývoji malé sociální skupiny až po kolektiv** (což je nejvyšší možné stadium malé soc. skupiny).
1. Difuzní skupina (volné sdružení) - např. děti z jednoho domu. Je vymezena prostorem. Není v ní vyvinutý systém pozic a rolí.
 2. Asociace - existuje zde již skupinové podvědomí.
 3. Kooperace - skupina má již společné cíle a fungující systém pozic a rolí. Jednotlivci se podílí na výkonu skupiny. Je zde silný pocit soudržnosti.

4. Kolektiv - skupina je smelená společnou činností. Jsou zde silné vzájemné vztahy. Stejně cíle způsobují, že je zde nízká pravděpodobnost konfliktu.
 Na akcích se vždy snažíme o vytvoření kolektivu, protože skýrá nejjistší výchovné možnosti.

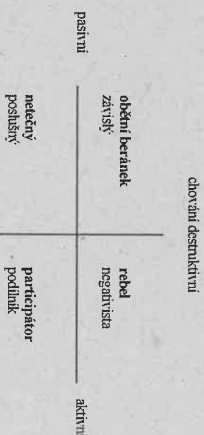
Vztahy ve skupině závisí i na způsobu řízení skupiny. Existují čtyři způsoby řízení skupiny:

- **Autokratické** je vyjádřeno výrazem "Poslouchejte mě!"
- **Liberalní** je vyjádřeno výrazem "Dělejte si, co chcete!"
- **Demokratické** je vyjádřeno výrazem "Spolupracujte se mnou!"
- **Defenzivní** je vyjádřeno výrazem "Litujte mě!"

Každá z metod řízení je v některých situacích nejvýhodnější. Obecně se však dá říci, že nejlepší je řízení demokratické. Řízení autokratické je příliš tvrdé, lidí je nemají rádi, pokud nejsou v krizové situaci. Řízení liberalní se takřka zkrátit musí vymknout z rukou. Je však vhodné v okamžiku, kdy chceme, aby dotyční "narazili" (více viz. pedagogika).

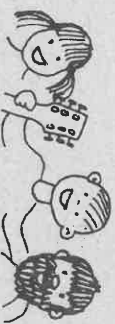
Účastníci

Na každé akci účastníci rychle zaujmou určité role a postavení ve skupině. Podle ochoty a schopnosti spolupracovat s vedením se dají účastníci rozdělit do těchto čtyř kategorií:

Dá se říci, že nejlépe se ve skupině vychází s rebelem, který vždy proti všemu reptá, nic není dost dobré, ve všem najde mezery. Pozor, je však také užitečný, pomůže odhalit nedostatky. Opozice je vždy dobrá, je-li konstruktivně zaměřena. Využijte ho, zapojte ho tak, aby byl na věci zainteresován.
 Oběti beránek není schopen spolupracovat, ostatními je částečně usťkován. Nikdo s ním nechce mít příliš společného. Na druhé straně je na světě mnoho lidí, kteří jsou nějak hendikepováni a musíme se s nimi naučit žít. V každém případě ostatní obháňají, když se naučí toleranci. Tomuto člověkuvi hodně pomůžete, najdete-li něco, v čem dokáže vyniknout.

Netečný je docela dobrý typ, bere vás, pomůže. Ale sám nepřinese žádné nápady. Zeela nejvhodnější typ, ale relativně vzácný, je participátor. Je nadšen a vloží do akce vše, co v něm je. Vaše nápady a hry dokáže rozvinout do netušených směrů. Nejlepší kombinací organizátora a účastníka je demokratické řízení a participátor. Nejhorší autokratické řízení a rebel.

Instruktorový tým

Instruktorový tým by měl být vždy kolektivem. Proto si vždy dohromady ujasněte, proč akci chcete pořádát, co si od ní slibujete. A poté si rozdělíte, kdo co bude dělat. Pro instruktorový tým platí vše, co bylo uvedeno o malé sociální skupině, proto zde bude uvedeno jen pár praktických rad:

- Pokud si můžete vybrat lidi do týmu, pak si vyberte ty, s kterými se shodnete, kteří jsou vám sympatičtí, kteří něco umí, něco ví.
- Pokud dojde ke sporům (i v oblasti programu), je nutné je řešit mezi sebou, nezatahujte do nich účastníky.
- Pro případ neshody v oblasti programu či chodu akce je dobré mít určenou mezi sebou osobu, která má právo po vyslechnutí všech názorů dát definitivní stanovisko.
- Na venek vystupujte vždy jednotně.
- Nedoporučuji, aby všechny ruky ve svých rukách držel jeden vedoucí, když vypadne, zhroutí se celá akce. Nejlepší je všestranný, navzájem se zastupující tým.
- Všechny chyby a úspěchy patří celému týmu. Jestliže někdo něco zkazí, je to chyba všech, nevytvořili jste mu patřičné podmínky.
- V průběhu akce je nutné dostat účastníky do "čtvrtého rozměru", vedoucí však musí stát pevně na nohou, hlídají bezpečnost a chod akce.
- Buďte pořád mezi lidmi, jen tak je poznáte.
- Nejsite nic víc a nic méně než vaši účastníci!

Literatura :

- J. Melibruda : Hladání seba samého, Smena 1987
 O. Kondáš : Psychohygiena všedního děla
 L. Miček : Sebevýchova a duševní zdraví
 S. Hermochová : Sociální psychologie výcvik I,II, UK Praha (skriptum)
 J. Mrkvička : Knížka o radosti
 Novotná, Rotkin, Honzák : Jak se dobře cítit mezi lidmi, SNP Praha 1987
 J. Hlavsa : Metody výchovy tvořivosti
 K. Balcar : Úvod do studia psychologie osobnosti
 P. Říčan : Psychologie osobnosti

5. Pedagogika

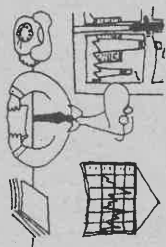
Výchova

Z citů Hnutí Brontosaurus vyplývá, že se klade velký důraz na výchovu k ekologickému stylu života. Ekologická výchova je (respektive by měla být) jednou z hlavních náplní Brontosaurůvých akcí.

Proč právě výchova? Budete-li se totiž zabývat pouze vlastní ochranou přírody a nebudete-li se starat o to, co se odehrává v myslí lidí, budete stále jen odstraňovat následky předchozích chybných rozhodnutí a provinění proti životnímu prostředí. To je práce nekonečná a velmi nevděčná. Musíte se tedy snažit odstranit příčiny. Nezbytvá, než se pokusit o změnu v lidském myšlení.

Mění postoje, názory a vřbec myšlení generace, která je nyní na vedoucích místech, je problematické, neboť tito lidé jsou za svůj život svázáni předsudky, bojí se riskovat své kariéry při prosazování nových postojů k životnímu prostředí a někdy jsou přímo ekonomicky spojeni s poškozováním životního prostředí. U těchto lidí můžete uspět pouze konkrétními, dobře připravenými a hodně propagovanými činy za podpory veřejného mínění.

Efektivnější je působit na nastupující mladou generaci, která řídicích postů teprve dosáhne. Výchovou těchto lidí můžete dosáhnout změny v jejich myšlení, která může určovat další vývoj společnosti v okamžiku, kdy tito lidé stanou ve vedení podniků a firem. Z toho vidíte, jakou obrovskou moc drží v rukou instruktor. Nejen že předává lidem znalosti a dovednosti, ale hlavně je ovlivňuje po stránce morální a názorové. Svým působením tedy můžete lidi pro myšlenky citlivého přístupu k přírodě získat, ale můžete je i odradit.

Sebevýchova

Abyste mohli člověka vychovávat jině, musí sám být na vyšší úrovni, než vychováváte. Dobry organizátor by měl být na úrovni po stránce odborné i lidské. Měl by si uvědomit, že vychovává především svým jednáním, názory, postoji a reakcemi na krizové situace, nikoliv pouze slovy. Každý účastník porovnává slova a činy organizátora a přijímá jen to, co není v rozporu. Z rozporů vyvozuje závěry proti prosazovaným myšlenkám ("vždyť ani on to nedělá, tak proč já?"). Využijte toho, že na vaše akce jezdí lidé, kteří jsou otevření vašim slovům a nechají se vychovávat, neodrazují je svou nedůsledností.

Velmi důležité je, aby byl organizátor pro věc nadšen, jen tak nadchne ostatní. Musí vědět, co chce a být přesvědčen o tom, že je to správné a potřebné. Měl by na sobě neustále pracovat, rozšiřovat si odborné znalosti, prohlubovat životní filozofii a vylepšovat svůj charakter. Zajímat se o věci kolem sebe, tvořit, hledat a nalezené předávat dál.

Sebevychovu je nutné začít tím, že se sám dobře poznám, musím vědět, jaký jsem doopravdy (nejen) klidný, ale i záporné vlastnosti), na co mám a na co ne. Pak si musím uvědomit, proč se chci změnit a jaký chci být. Práci na sobě musím začít malíčkostmi a pomalu přidávat a právě v těch malíčkostech musím být důsledný. Sebevychovu se to zkrátka musí myslet vážně (pokud chci výsledky). Pokud však v životě dojde k převratné změně, kdy člověk najednou prohlédne a začne myslet jinak, pak k sobě musí být velmi náročný a měnit se rychle, protože hrozí nebezpečí, že znovu upadne do stereotypu. Dějte si však pozor, abyste nezačali se sebevychovou v okamžiku, kdy se hroučíte pod tíhou jiných problémů, mohli byste vše pokazit.

Platí sice, že své vnitřní problémy si mám vyřešit sám, ale na druhé straně je člověk tvor společenský a osobnost se vyvíjí v kontaktu s jinými lidmi. Nechte tedy na sobě působit jiné lidi, kterých si vážíte. Mluvíte s nimi o problémech, plánech, to může vše urychlit. A pamatujte si, že se sebevychovou se nesmí nikdy přestat, ale nesmí stát v cestě vašemu úsilí a sebrat vám mnoho času. Musí vám pomáhat. K čemu je člověk, který se vypracuje v dokonalou osobnost, když nenese žádný užitek. Cílem nejsem já, ale další lidé. →

Rozdíl mezi vzděláváním a výchovou

Vzdělávání je předávání poznatků z různých vědeckých a technických oborů a získávání rozumných a praktických dovedností spojených s těmito poznatky. Na vzdělávání má největší podíl škola, vlastní zkušenosti a sebevzdělávání.

Výchova se zabývá působením na charakter lidí. Kupidivu škola zde selhává. Je to proto, že při výchově je základním předpokladem kladný vztah k pedagogovi, což při vztazích mezi žáky a učiteli je spíše výjimkou. Vy však máte podstatně větší možnosti. Na vaši akci přijde pouze ten, kdo sám chce, takže se otvírá více vašemu působení. A protože je sám za svůj výběr zodpovědný, přistupuje k veškeré činnosti aktivněji.

Organizátor se tedy ocitá spíše v roli partnera, než učitele, což mu značně usnadňuje výchovné působení. Toho by si měl být vědom. Neměl by proto vydávat mnoho zákazů a příkazů, mohly by být chápány jako přinucení. Spíš by se měl snažit, aby jeho požadavky vyzněly jako rozumné omezení, které vyplývá ze zvolené činnosti.

Lidé-vychovatelé nejčastěji chápou výchovu jako kritiku, trestání, chválení či odměňování činu, tedy přímé působení na člověka. Zapomínají však, že vychovávají i vyjádřením postojů k něčemu, navozením atmosféry či svým chováním nebo působením kolektivu.

Výchovné cíle

Jestliže mluvíme o výchově, musíme si říci, k čemu máme lidi vychovávat, jaký je ideál. Určitě se jedná o všestrannou osobnost vyspělou po mravní stránce, s

rozsáhlými zájmy a s estetickým cítěním, která je schopná vidět problémy v souvislostech. Tato osobnost by měla mít citlivý vztah k lidem a životnímu prostředí, založený na osobní zodpovědnosti. Jde nám tedy o komplexní výchovu, která má mnoho společných rysů s anglickou koncepcí globální výchovy.

Z toho plyne, že ve výchově máme směřovat k dosažení například těchto vlastností ve vztahu:

k sobě: potřebná je sebedůvěra a sebeucta, jen ten, kdo si věří, může něco dokázat. Zaroveň však musí být sebekritický, vidět se reálně a musí vědět, co zvládne a co ne. Přehnané seběvēdomí může vést k ubliženeckému postoji, kdy dotýčná osoba připsuje za všechno vlnu jiným. Další důležité vlastnosti jsou náročnost, všestrannost...

k životu: optimismus, schopnost uchovat si nadšení i přes rány života, smysl pro humor...

k lidem: pravdomluvnost, spravedlnost, tolerance, takt, odpovědnost, samostatnost úsudku, ochota, důvěra, schopnost vcítění se do jiných lidí (empatie), ucta ke druhým a k jejich názorům...

k práci: houževnatost, píle, tvořivost, obětavost, činnost...

k přírodě: zodpovědnost, pokora, respektování přírodních zákonitostí...

Hlavním cílem ve výchově není vychovat jedince, který zná takřka vše např. o přírodě, (toho ani nelze z časových důvodů dosáhnout), ale člověka, který má o věc zájem. Probuďte v něm touhu po sebevzdělávání a sebevychově, potřebu mít nějaký ideál, životní cíl, který přesahuje pohodlí konzumního způsobu života.

Jednou ze základních potřeb člověka je touha prosadit se. Podle toho, jak se mu to daří, si vytváří představu o své osobnosti. Na ni tvrdá zpravidla dlouho. Proto není snadné proniknout k člověku přes zakotvené představy a působit na něj. Můžete jej přimutit, aby znovu hledal své postavení ve světě, ale nesmíte dovolit, aby se mu dosavadní představy hroutily v dlaních. Tím byste mohli dosáhnout pravého opaku, totiž získat zakomplexovaného člověka, který si v ničem nevěří.

Své sebehodnocení člověk koriguje stykem s okolím, které mu poskytuje zpětnou vazbu. Pedagog tedy musí vytvořit dostatek prostoru jak ke korekci přehnaného sebehodnocení, tak k posílení sebedůvěry u lidí, kteří si nevěří.

Před akcí je dobré rozdělit si výchovné cíle na **celkové (konечné) a dílčí (etapové)** a tím si uvědomit jejich důležitost a návaznost. Pomůže vám to udělat si v hlavě jasno. Například mým celkovým cílem bude zbavit účastníka komplexů. K tomu si mohu stanovit tyto dílčí cíle: člověka dobře poznat, objasnit si přičinu jeho pocitu nedostatečnosti a posílit jeho sebedůvěru v dané oblasti.

Pro formulaci cílů je výhodné vědět, že se cíle mohou členit podle očekávaného efektu na ty, které:

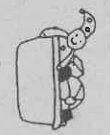
- vytvářejí resp. formují nové vlastnosti a přesvědčení, probouzí zájem... (kreativní)
- vlastnosti rozšiřují, posilují... (optimalizující)
- nevhodné vlastnosti oslabují, tlumí... (minimalizující)
- původní postoje či vlastnosti převrtávají, mění, nahrazují... (korektivní)

Výchovný proces

Jedná se o vlastní vychovávání jedince. Lidé se často mylí, předpokládají-li, že je možné ovlivňovat jednotlivé vlastnosti odděleně. Nelze říci: "dnes budeme rozvíjet odvahu". Pod tímto heslem je sice jedinec schopný strach překonat, pokud však pedagog není nablízku, strach se vrátí. Dá se tedy říci, že jedinec je vychováván veškerou činností, kterou vykonává, přičemž záleží na tom, jaký vztah má k této činnosti a k pedagogovi a zda se jedná o činnost spontánní nebo z donucení. Z toho plyne, že lidé můžete nejučinněji vychovávat, jestliže vycházíte z jejich potřeb a připravíte jim činnosti, které sami chtějí dělat. I potřeby se však vyvíjejí. To, co člověk dříve dělal pro uspokojení svých potřeb se může stát přímo potřebou: např. malé dítě uklízí hračky, aby se nezlobil táta s mámmou, ale později proto, že se mu pořádek líbí.

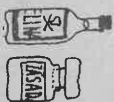

Pro vlastní výchovné působení připravuje organizátor půdu uvedením zajímavých smysluplných programů a her, které otevírají duši člověka.

Vychovávání je vytváření postojů a návyků. Má tři fáze. V první je popsána a vysvětlena nějaká etická norma. Ve druhé je vytvořena situace, ve které se vychovávaný musí rozhodnout pro nebo proti dodržení této normy. V této fázi musí být pod silným tlakem (např. veřejné mínění kolektivu...), aby rozhodnutí, které udělá, odpovídalo požadovanému jednání. Přesto však záleží jen na něm, jak se rozhodne. Ve třetí fázi se takového situace opakuje, avšak v odlišných podmínkách, tlak slabne a postupně se vytváří návyk.

Například vysvětlíte někomu, že krást se nemá (první fáze). Brzy na to jej podrobíte zkoušce: ve vhodné příležitosti jej nechte o samotě v prostorách se zajímavými věcmi. Předtím jej vhodně namotivujete, aby sám chtěl překonat pokušení (nesmíte ale použít hrozbu trestu). Ve třetí fázi se tato situace opakuje v různých obměnách, ale již nepoužíváte tak silný tlak. Po celou dobu však musíte sledovat jeho reakce a v případě selhání tlak zesílit.

Výchovné zásady

Říkájí, na co si má pedagog dát pozor: chce-li úspěšně působit na jiné lidi. Každý člověk se řídí nějakými zásadami, někdo vědomě, jiný nevědomě. Je však také možné, že někdo přijme zásadu rozumu, ale podvědomě se jí neřídí (například ví, že je správné separovat hliník, ale když si koupí na svatební sýr ve stantolu, obal vyhodí, aniž by o tom přemýšlel).

- Nejčastěji se v literatuře uvádějí tyto výchovné zásady:
 - konkrétnost - vždy musí být jasné, o co vám právě jde, proč se dělá tato práce, hraje tato hra...
 - čitelnost - z vašeho snažení musí být vidět, že se snažíte dosáhnout stanovených cílů, že vám na nich opravdu záleží.

- důslednost - zaměřte se i na zdánlivé detaily, ať "neshodíte" své snažení nějakou maličkostí
 - takt - s lidmi jednejte ohleduplně a s uznáním
 - individuální přístup - každý je jiný, proto každý potřebuje něco jiného.
- Nejdůležitější je využít zájmu lidí, jejich touhu po společnosti a dokonalosti, brát každého vážně (jako osobnost) a dát mu pocítit, že je partnerem a ne objektem manipulace.

V dalším textu se zaměříme na specifické zásady, vycházející z potřeb mladých lidí.

Zásada výchovy v kolektivu a kolektivem

Tato zásada vychází z potřeby mladých lidí najít své místo v kolektivu vrstevníků, být někomu užitečný a vykonávat užitečnou práci v součinnosti s ostatními.

Už od samého narození se člověk pohybuje v kolektivu, z počátku je to rodina. Člověk je na jiných lidech závislý, potřebuje jídlo, teplo, ale i lásku a bezpečí. V rodině však dítě nezaujímá zcela rovnoprávné postavení, jeho odpovědnost je velmi nízká, zato je výrazně chráněn. To

se mu však stává později brzdou, protože se musí naučit přijímat zodpovědnost, musí se naučit samostatnosti, spolupráci... Do práce ještě nechodí, škola mu tohle neposkytne, zbývá tedy pouze skupina vrstevníků. Proto je pro členství v partě ochoten obětovat kdeco. Toho je možné využít k jeho výchově.

Na vašich akcích se může z neznámých lidí vytvořit kolektiv již za dva, tři dny. Je to dáno tím, že skupina lidí se seje jen na krátkou dobu. Protože vztahy mezi jednotlivými členy kolektivu nejsou životně důležité, nepřerůstají přírodní druhá nedorozumění v konflikty. Účast je dobrovolná, dá se tedy předpokládat, že lidé, kteří se sešli, mají něco společného. Spousta různých aktivit usnadňuje poznávání a vytváření vztahů ve skupině.

Zásada dobrovolnosti

Zásada dobrovolnosti je jednou z nejdůležitějších zásad. Každý člověk potřebuje mít ke zdravotnímu vývoji možnost reagovat spontánně. Ve škole to však dnes není příliš možné a žádoucí, protože osnovy jsou přeplněny látkou, která se musí probrat, musí se tedy spěchat. Ani v práci není pro spontánnost místo, zbývá jen volný čas. Chcete-li volný čas využít k výchově, nesmíte iniciativu lidí potlačovat. To ovšem neznamená, že ponecháte všechno volný průběh. Respektovat zásadu dobrovolnosti znamená připravovat takové výchovné podněty, které přímo vychází ze zájmů mladých lidí. Instruktor by měl jít tak daleko, že i příkazů a zákazů použije jen velmi zřídka (například když jde o bezpečnost a zdravotní ústátní...).

Někdy se vám stane, že se někdo některého programu nechce zúčastnit. V takovém případě musíte napřed zjistit jeho důvody. Pokud je to z důvodu fyzického či psychologického handicapu, tak jej rozhodně nemuřte. Jestliže jej i k tomu vedou jiné důvody, nezbyvá než posoudit, zda jsou jeho důvody vážné, zda jeho neúčast nenaruší průběh připravované aktivity a zda nebude tento případ sloužit jako příklad pro ostatní. Tím by se vám mohla uvolnit morálka. Na základě toho všeho se musíte

rozhodnout, zda budete jeho účast vyžadovat. Myslete-li si, že je jeho účast nutná, zkuste jej napřed přesvědčit, že danou aktivitu zvládne, případně že by pokazil hru ostatním... K příkazům sahajte jen v případě, že předechozí postup nezabere.

Zásada spojení náročnosti a účty k osobnosti jedince

Vychází z potřeb poznání a sebezpoznání, sebedůvěry a z potřeby kvalitních přátelských a partnerských vztahů.

Mladý člověk ještě není zcela vyhraněný, má mnoho zájmů, snaží se zjistit, v čem je dobrý a v čem není, porovnává se s ostatními, učí se žít v partnerských vztazích. Ke svému vnitřnímu růstu potřebuje kontakt s novými lidmi, kteří mu současně poskytují zpětnou vazbu pro opravy sebehodnocení. Běžné prostředí kolem člověka neumožňuje vyzkoušet si některé neřádnosti a zajímavé činnosti (horolezení, soft, vázání košíků, malování obličejů...), protože chybí materiál nebo odborné vedení. V tomto směru máme volné pole působnosti.

Od vlastního sebehodnocení se odvíjejí živovní cíle, plány a ambice. Důležité je, aby bylo okoli jedinci příznivé nakloněno. V takovém případě rychle roste sebedůvěra jedince, která se přenáší i do běžného života. Ale k růstu sebedůvěry je potřeba nejen účty druhých, ale i úspěch při plnění náročných úkolů.

Z vysloveného je zřejmé, že je velmi důležitá pochvala a ocenění. Chvalte tedy často a před kolektivem, vytkněte však mezi čtyřma očima a tresty raději nepoužívejte. Na ty přijde řada teprve v nehorším, například v případě nějakých škod. Aby byl trest výchovný, musí jej podporovat veřejné mínění účastníků a nejlepší je, když i trest je přijat dobrovolně. Například když si jej stanoví sám trestaný (aby se neshodil před kolektivem, potrestá se většinou velmi přísně,) ale nemůže si stěžovat, sám si trest určí).

Zásada všestrannosti a různorodosti programových činností

Vychází z potřeby obdivu, úspěchu. Tyto potřeby většímu lidí velmi silně motivují. Chcete-li uspět, poskytněte každému účastníkovi příležitost, ať v něčem nad ostatními vynikne. Každý potřebuje mít pocit své jedinečnosti a hodnoty pro skupinu (více viz kapitola Dramaturgie).

Zásada cílevědomosti a účinnosti působení

Tato zásada vás nabádá k tomu, abyste nesklouzli pouze k řečením o ideálech. Důsledně tedy musíte dbát na to, aby vyslovené zásady nebyly v rozporu s činností na akci a s vašim příkladem.

Zásada aktivní účasti

Protože se výchova uskutečňuje prostřednictvím různých činností, je třeba zapojit a motivovat všechny, aby se společně snažili dosáhnout zvoleného cíle. Úspěšnost výchovy stoupá s ocoaou lidí se na dané činnosti podílet a s jejich nadšením pro věc.

Zásada vhodné atmosféry

Atmosféra je pro vyznění akce a tím tedy i pro výchovné působení nesmírně důležitá. Pro většímu programů je vhodná atmosféra bezpečí a humoru, pro jiné okamžiky je lepší napětí a dramatická atmosféra. V jiné atmosféře můžete někoho chvátit, v jiné naopak napomínat. Abyste byli úspěšní, naučte se odhadovat ten správný čas.

Zásada diskretivity

Je nezbytná tam, kde chcete znát názory nebo problémy jednotlivých lidí. Nesmíte z nich okamžitě vyvozovat důsledky, veřejně je kritizovat nebo o svěřeném hovořit s dalšími účastníky.

Výchovné metody

Výchova se uskutečňuje pomocí určitých metod působení. Tyto způsoby ovlivňování jsou účinné pouze tehdy, když vycházejí z osobních potřeb vychovávaných, když vyvolávají příjemné nebo nepříjemné pocity nebo když odměňují či trestají nějaké chování nebo postoje.

Výchovné působení vedoucího můžeme dělit podle toho, zda jsou metody zaměřeny na ovlivňování jedince nebo kolektivu, případně zda ovlivňují osobnost přímo poskytováním informací nebo nepřímo přípravou situací, ve kterých musí dotyčný vhodně reagovat. Přímé metody většímu usměrnují vlastní činnost jedince, nepřímé podněcují aktivitu a vytvářejí nebo přetvářejí postoje.

- U všech výchovných metod však platí, že jejich účinnost závisí na předpokladech:
- situacích - zda situace podporuje či ztěžuje výchovu
- osobnostních - zda instruktor zná a umí používat výchovné zásady a volí metody podle osobnosti účastníka
- a zda je účastník naláden ke snaze instruktora pozitivně nebo negativně, zda má o věc zájem a jestli se naplňuje jeho představy a očekávání.

Metody přímého ovlivňování jedince

Sdělování rozhodnutí

Jde o vydávání nařízení. Mohou to být příkazy nebo zákazy a mohou se týkat cílů činnosti (zadávání úkolů) nebo prostředků (udělování instrukcí, jak cíle dosáhnout). Úkoly je možné zadávat v podobě konkrétního cíle a pak má vychovávaný možnost sám si rozvrhnout postup a metody, jakými cíle dosáhne, případně si určit postupové cíle. Totéž se může týkat i instrukcí, které se mohou lišit úplností. V zásadě platí, že mladší lidé nemají rádi detailní pokyny; potřebují určitou míru volnosti. Jen na vás záleží, kolik důvěry jim poskytnete. Ideálem je rozhodnutí sdělovat tak, aby měl vychovávaný pocit, že na to přišel sám.

vzhledem k dalšímu programu požadovat po službě zrovna krupičnou kaši.

Například po službě na táboře můžete chtít buď aby uvařila na dvanactou hodinu oběd nebo po ní můžete požadovat, aby uvařila na oběd krupičnou kaši přesně podle přiloženého receptu. Je jasné, že budou mít do vaření větší chuť, když si budou moci sami vybrat jídlo, které připraví. Může však nastat situace, kdy budete

Výchovné rady

Tato metoda umožňuje vychovávanému nahlédnout na situaci i z těch stran, které normálně nevidí. Instruktor jej upozorní na následky nevhodného chování a objasní mu, jak se v dané situaci zachovat lépe. Člověk ale přijme radu jen tehdy, pokud rádci důvěřuje a zároveň pokud si v dané situaci sám neví rady, protože jeho dosavadní chování a zkušenosti nevedly k úspěchu. Organizátor musí někdy zaranžovat takovou situaci, která jedince přiměje k hledání pomoci nebo východiska. Tato situace však nesmí být vychovávaným chápána jako útok proti vlastní osobě.

Z praxe psychoterapeutů je známa nedirektivní psychoterapie. Je založena na tom, že terapeut přímo nic neradí a nepožaduje, ale dává najevo chápající přístup ke klientovi. Ten se postupně uvolňuje, nepřímými nahlávkami terapeuta začíná vidět hlouběji do svých problémů a sám z nich nachází východisko. Zdá se, že ve výchově mládeže je mnohdy nedirektivnost účinnější, než vyjadřování přímých stanovisek.

Vyjadřování souhlasu a nesouhlasu

Vedoucí konstatuje, zda s chováním nebo postojem dotyčné osoby souhlasí nebo nesouhlasí. Tato metoda nezahrnuje žádné sankce, proto je účinná pouze tehdy, když ji používá vychovatel s velkou autoritou. Pro vychovávaného musí mít jeho ocenění nebo kritika velký význam. Chvála nebo výtky však musí být adresované pouze konkrétnímu chování nebo činu, nikdy nesmí být zaměřeny na celou osobnost, pak vyvolávají nulový nebo negativní účinek.

Přesvědčování

Na rozdíl od příkazů musíte u přesvědčování vysvětlit nejen co a jak má dotyčný dělat, ale i proč. Je to jedna z nečastějších výchovných metod. Úspěšná však může být jen tehdy, když jsou důvody předkládány v souladu s životními zkušenostmi jedince nebo probíhá-li přesvědčování ve skupině lidí, kteří jsou věci nakloněni. Vedoucí, který chce tuto metodu uplatňovat, by měl mít pověst objektivního, spravedlivého a zkušeného člověka a musí na něm být vidět zájem o společné hledání pravdy. Zároveň musí umět vychovávanému naslouchat. U přesvědčování se však nepůsobí jen na rozum, ale i na city, z osoby přesvědčující musí být vidět nadšení a víra v to, co hlásá.

Suggestivní ovlivňování

Spočívá v tom, že vychovatel vydá k dané věci své stanovisko, z kterého musí být jednoznačně poznat, co je požadováno, ale nikoho nepřesvědčuje a ani nic

nevyžaduje. Snaží se jen zapůsobit na lidi tak, aby se sami správně rozhodli pro danou věc. Suggestivní ovlivňování může mít charakter povzbuzování, vstříchy nebo hodnocení. Například: "Já si myslím, že to není správné, ale dělej, jak myslíš."

Ovlivňování osobním příkladem

Tuto metodu používá každý, ať chce nebo nechce. Těsně souvisí se suggestivním ovlivňováním. Rozdíl je v tom, že vedoucí je pro ostatní svým jednáním nebo názory příkladem. Ostatní se jej snaží napodobovat nebo se od něj učí tím, že ho pozorují. Vzorem pro ostatní se může stát pouze ten vedoucí, ke kterému mají účastníci naprostou důvěru a kdo je pro ně významnou osobností. Vychovatel si však musí dávat dobový pozor na své jednání, protože může, byť zcela bezděčně, shodit věc, kterou propaguje. A to proto, že ve správnosti propagovaného sám nevěří nebo že je nedostatečně důsledný.

Metody ovlivňování osobnosti prostřednictvím situací

Zorganizování nových zkušeností

Tato metoda spočívá v tom, že vychovatel vytváří takové situace, v nichž nutně musí nastat požadované chování či stavy vědomí. K těmto situacím však musí docházet pokud možno co nejpřirozenějším způsobem. Vychovatel dovede vychovávaného do takové situace, v níž se naučí nebo si osvojí nějakou novou dovednost, přičemž vychovávaný si nesmí spojovat takto získané zkušenosti s působením vedoucího. Měl by mít pocit, že si tyto zkušenosti získal sám. Je vhodné organizovat zkušenosti formou her a soutěží a tím, že poskytnete lidem prostor, aby se uplatnili a ukázali, co umí. Může jít i o metodu pokusů a omylů: vychovávaný získává zkušenosti (i negativní), ze kterých se potom může rozhodnout pro nejvhodnější způsob jednání. Například pošlete na táboře účastníky na petrahradaci, aby získali nové zkušenosti. Přitom plnění některých úkolů může být dopředu domluvené se starým mlýnářem....

Předvádění následků jednání

Tato metoda spočívá v tom, že jedinec po přečtení nebo vyslechnutí příběhu o následcích určitých činů v sobě vytváří představy, které mu později dovolují předvídat následky obdobného jednání. Tato metoda musí navazovat na dosavadní životní zkušenosti vychovávaného, jinak se změni v pouhé moralizování.

Přidělování rolí a sociálních funkcí

Výchovného efektu se dosáhne tím, že se vychovávaný pověří nějakou funkcí, svěří se mu určitá odpovědnost a pravomoc. Vykonaáváním této role se vychovávaný učí, získává nové zkušenosti, které se postupně zobrazují ve změnách v jeho nitru. Touto metodou můžeme často napravit i rebelu, je však třeba připravit vhodné mluvívací podmínky.

Metoda cvičení

Spocívá v opakování určitých úkonů. Tato metoda se dá použít nejen k naučení dovedností, ale je velmi platná i v utváření návyků, posilují názorů a charakteru.

Úspěšná však může být pouze tehdy, když vychovávaný vezme efie cvičení za své. Cvičení může mít formu sociodramatu, společenských, komunikativních, psychologických nebo málo strukturovaných her. V průběhu cvičení je důležité, aby vychovávaný dostával zpětnou vazbu o svém pokroku.

Metoda ukáznujícího působení

Tato metoda je založena na promyšleném užívání odměn a trestů. Je na zodpovědnosti vychovatele, aby správně rozeznal nežádoucí a žádoucí chování, aby ve správné chvíli použil trest nebo odměnu. Pokud ale nevědomě odmění nežádoucí chování, může dojít k posílení špatných návyků.

Vychovatel musí znát potřeby a sklony svých žáků. Trestem pak může být odnětí možnosti uspokojit tyto potřeby (Ztráta sympatií vychovatele nebo kolektivu, pohled či gesto, kterým se vyjadřuje nespokojenost, údiv, smutek, rozhořčení...). Velmi citlivým trestem bývá projev ztráty důvěry, odnětí funkce, výhody... Odměnou naopak může být uspokojování potřeb např. vyjádření sympatií, pochopení, uznání, pochvala, přidělení funkce nebo výhody. Poskytování finančních a materiálních odměn a trestů není u mladých lidí příliš účinné, protože nedochází k uspokojování jejich existenčních potřeb.

Metody ovlivňování jedince prostřednictvím skupiny

Úspěch výchovy závisí také na kolektivu, ve kterém vychovávaný jedinec žije. Mladý člověk potřebuje uznání ostatních. Z toho plyne, že je ochoten podřizovat se zásadám a atmosféře v dané skupině. Pokud tedy kolektiv neprojevuje zájem o připravenou činnost, je velmi pravděpodobné, že její neoprůjeví ani jeho jednotliví členové. Výchovu na akcích je tedy nutné chápat jako působení na kolektiv (vytváření nálad, která bude podporovat ochotu ke spolupráci s pedagogem). Kolektiv přitom zpětně působí výchovně na jedince. Aby byla výchova jednotlivce prostřednictvím skupiny úspěšná, je nezbytné, aby se skupina co nejdříve zformovala v kolektiv, ve kterém vzniknou těsné vzájemné vztahy sounáležitosti a kde jednotliví členové cítí potřebu do kolektivu patřit. Veřejné mínění kolektivu je pak zdrojem norem chování a sankcí. (Podrobněji je malá sociální skupina popsána v kapitole Psychologie.)

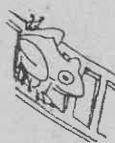
Zvyšování atraktivnosti života ve skupině

Čím bude zájem o život ve skupině větší, tím více budou jedinci ochotni podřizovat se zásadám kolektivu. Atraktivnosti se dá dosáhnout zaváděním nových druhů společných činností, navozováním nových vztahů a připatné i vnášením umělých konfliktních a dramatických situací. Programová příprava těchto situací může přinést výborné výsledky (např. překonávání únavy umožní lidem naučit se poznat své možnosti a zvýšit sebedůvěru). Pozor: existuje reálné nebezpečí, že u jedince, který je na kolektiv silně emočně vázán, může dojít po situaci, která odhaluje jeho nedostatky

nebo špatné postoje, k psychologickému úrazu. Jestliže v takovém okamžiku pedagog účinně nezasáhne (v roli psychologa-terapeuta), může dojít k zařizování traumatu v podobě komplexu. Proto byste neměli dovolit, aby docházelo k situacím, kdy bude jedinec vystaven ostré kritice kolektivu, obzvláště jde-li o jeho vnitřní svět, vlastnosti a schopnosti.

Vytváření norem jednání

I bez změny cílů skupiny může vychovatel vnést do jejího života nová kritéria hodnocení členů, nové žebříčky hodnot nebo nová pravidla chování. Například

instruktor si s účastníky popovídá o zdravé výživě, vyzdvíhne ty, kteří její zásady již dodržují a poprosí všechny, aby se jimi řídili alespoň na akci. Tím povýší zásady ztrávané výživy na normu, kterou se ostatní budou snažit dodržovat, aby v kolektivu obsáhli.

Přetváření vnitřní struktury skupiny

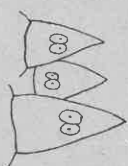
Jedná se o manipulování postavením a rollemi jednotlivých členů (pozor, nezaměňujte s manipulací lidmi). Zejména je důležité posilovat vliv těch, kteří jsou pro konstruktivní činnost skupiny přínosem.

Vlastní řídicí činnost instruktora

I na styhu řízení záleží, jak rychle se skupina zformuje v kolektiv. Styl řízení je hlavním nástrojem, kterým instruktor určuje, jak bude kolektiv působit na jedince. Aby si organizátor správně zvolil vhodný styl řízení, měl by znát jednotlivé členy natolik, aby věděl, jak budou reagovat na jeho výchovné jednání (zda budou spolupracovat nebo zda budou lhostejní či dokonce odmítaví). K získání těchto informací slouží psychologie. Zdá se, že většina lidí se cítí nejlépe v atmosféře spolupráce. Dobry vedoucí ovšem umí kolektiv řídit i prostřednictvím jeho členů, kterým svěří určitý díl odpovědnosti.

Zvyšování prestiže skupiny

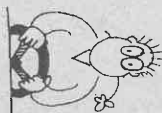
Člen je vytvořit v kolektivu vědomí, že společně dokážeme všechno, že jsme dobrá parta. To zvýší atraktivnost skupiny, lidé jsou na členství hrdí. Je však třeba dát si pozor, aby prestiž nevedla k pocitům vlastní výlučnosti a k pohrdání nečleny skupiny. Tento postoj může dojít až k sektářství, kdy se členové skupiny sami přesvědčují o tom, že svět nechape jejich požadavky a tím se neustále utvrzují ve svém výlučném postavení.

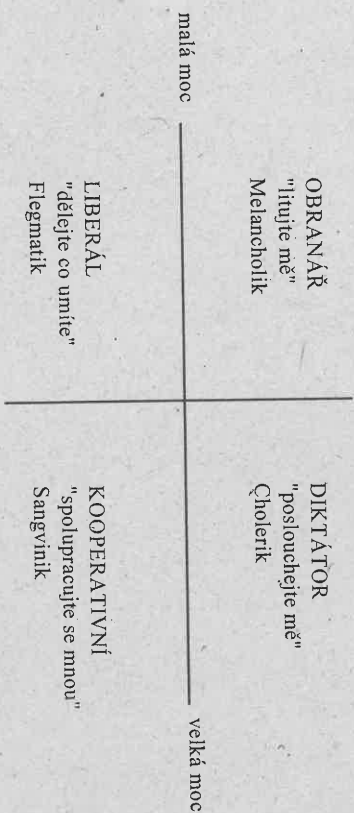
Zvyšování soudržnosti skupiny

Ve skupinách s vysokou prestiží panuje většinou silná atmosféra soudržnosti. Čím větší je pocit sounáležitosti, tím větší je vliv skupiny na jednotlivce. To je dobré jen tehdy, když mají členové stejná práva a povinnosti a když si sami rozhodují o tom, komu poskytnou výhody a tleavy.

Způsoby řízení

Pedagogické působení je zvláštní druh řídicí činnosti. Různé způsoby řízení kolektivu lze dělit do čtyř hlavních stylů, a to podle oblíbenosti a moci, které se organizátor snaží dosáhnout. Praxe ukazuje, že každému je vlastní nějaký styl řízení, může se naučit i jiné styly, ale v případě krizové situace se intuitivně vrací k tomu svému. Dá se říci, že vrozený styl řízení záleží na temperamentu.

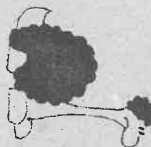

Každý styl má své výhody a své nevýhody, ale obecně se dá říci, že nejvýhodnější je styl kooperativní. Diktátor je příliš tvrdý, tudíž je méně přijímán. Jeho silná stránka je však ve zvládnutí krizových situací. Při nich je vhodné, aby všechny ruky držel v rukou jeden člověk, kterého všichni poslouchají. Liberálové se vedení skupiny často vymkne z rukou, to však může být někdy výhodou, například, když chcete, aby si účastníci spálili prsty, když dělají něco, co by neměli. Takový zážitek se jim vryje hluboko do paměti a vícekrát to už neudělají. U obranáře se snad ani nedá mluvit o vedení kolektivu, protože má minimální respekt, pro své sěžování a výmluvy, není ani příliš oblíben. Mohou jej charakterizovat následující slova: "Co teď budeme dělat? Víte, já vůbec neměl čas si program nachystat. To bylo hrozné, praskla nám voda, dědeček dostal tyfus... Tak třeba budeme hrát tuhle hru. Prosim vás, nezkazte mi ji, já sice neznam přesně pravidla, ale tento týden jsem toho měl už opravdu dost..." nebo "Ten fáborek jsem tam sice nedal, ale když já si zvrtil nohu, to vám tak bolelo, já jsem na to choulolistvý..."

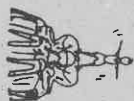
I účastníky můžeme rozdělit do čtyř skupin, a to podle ochoty spolupracovat a podle přístupu (aktivní, pasivní).

Jsou to: černá ovce, rebel, netečný, participátor. (Blíže údaje jsou uvedeny v kapitole Psychologie). Ke každému jedinci je třeba jiný přístup a jiný styl řízení. Nejlepší kombinace je participátor a kooperativní vedoucí. Naopak nehorší je rebel a diktátor, případně rebel a obranář.

Pár praktických postřehů

Abyste instruktor mohl plně využít výchovných možností kolektivu, musí její napřed vytvořit. Kolektiv vznikne okamžikem, kdy se vyjasní systém rolí. Aby k tomu došlo, musejí se účastníci poznat v různých situacích. Proto je vhodné na začátku akce uvádět především programy, ve kterých musí skupina společně volit vhodnou strategii k dosažení cíle a spolupracovat musí i při vlastní realizaci. Nevhodné jsou individuální závody a soutěže a malý přínos mají i štatérové závody (soutěže sice kolektiv, ale není možná spolupráce mezi členy kolektivu, každý musí splnit svůj úkol bez pomoci ostatních).

Velmi důležité je správně odhadnout náročnost. Pro skupinu platí stejně jako pro jednotlivce, že vyřešený náročný úkol zvedá sebevědomí, a tím vzrůstá schopnost řešit těžké úkoly. Naopak neúspěch podlamuje důvěru v kolektiv a snižuje zájem o spolupráci. V každém případě musí být úkol tak náročný, aby jej nedokázal splnit jednotlivec. Ideálně je dosáhnout toho, aby splnění úkolu bylo důležitější, jak vlastní pořadí v soutěži, ale aby bylo ještě reálné.

Dále je velmi důležité udržet kolektiv pohromadě. K tomu je třeba zachovávat zásadu, že každý musí mít dostatek příležitosti pro komunikaci s každým členem skupiny (což je problém, pokud je ve skupině více jak třicet členů). Soutěsně však platí, že u skupin nad deset lidí se na základě vzájemných sympatií začínají přirozeně tvořit podskupinky. To však není žádoucí, protože podskupina pak může být ochotna kryt svého člena, který se přičinil proti zásadám kolektivu. Kromě toho může být problematická spolupráce mezi podskupinami. Z toho všeho vyplývá, že by pedagog neměl rozdělit kolektiv na přípusť, protože by tím oslabil své výchovné působení. Proto je vhodné pro hry a soutěže volit týmy tak, aby se v nich účastníci různě střídali. Totéž platí i pro práci, avšak s výhradou, že pro některou speciální práci je vhodnější, aby ji dělali stejně, již zaučení jedinci.

Kolektiv nemusí působit ve výchově jen kladně. Může korigovat chování jednotlivce, které je sice správné nebo bezvýznamné, ale hlavně odlišné od chování ostatních. Proto je nutné, aby instruktor takové projevy okamžitě rozpoznal a neměl-li chování v rozporu s cíli kolektivu, vzal je pod svou ochranu. Například chce-li si někdo jít večer umýt nohy a ostatní tuto potřebu nemají, tak jej mohou svým chováním donutit, aby tak neudělal.

Jednání s lidmi

V malých izolovaných skupinách, ve kterých spolu lidé dlouhodobě spolupracují, hrozí vypuknutí tzv. ponorkové nemoci. Proto je vhodné si zapamatovat pár pravidel, jak s lidmi vycházet:

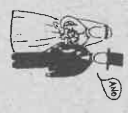
- Projevujte o lidech upřímný zájem.
- Častěji se usmívejte.
- Zapamatujte si jméno druhého a neváhejte je použít.
- Naučte se pozorně naslouchat a povzbudit druhého k hovoru o sobě.

- Zaveďte rozhovor na téma, které zajímá druhého.
- Snažte se dát druhému upřímně najevo, že uznáváte jeho přednosti.

Jak přimět člověka, aby se postavil na vaši stranu:

- Přesvědčovat člověka neznamená se s ním hádat.
- Vazte si názory druhých.
- Nikdy jim nedávejte přítke najevo, že nejsou v právu.
- Dopusťte-li se chyby, rychle a rozhodně ji přiznejte.
- Chcete-li druhého přesvědčit o správnosti vašeho stanoviska, vedte rozhovor sředečným tónem.
- Chcete-li změnit názor druhého, argumentujte ušlechtilými motívy.
- Snažte se dostat od vašeho spolibesedníka souhlasnou odpověď na samotném začátku vašeho rozhovoru.
- Snažte se vyhnout zaporným odpovědím.
- Dejte druhému možnost víc hovořit, sami buďte struční.
- Dbejte, aby člověk cítil, že myšlenka, kterou jste mu předložili, pochází od něho a ne od vás.
- Snažte se při argumentaci vidět problém očima druhého.
- Chovejte se s pochopením k myšlenkám a přáním druhého.
- Využíjte k dikazu pravdy názorů a logických argumentů.
- Nebojte se druhého pochválit.

Vždy, když představujete před účastníky, byste jim měli dát jasně najevo, co se od nich očekává (případně i jak to mají udělat) a pak jejich činnost (je-li to třeba) můžete kontrolovat. Účastníci musí vědět na koho se mají obrátit, když něčemu neporozumí, musí vědět, kdo jsou jejich spolupracovníci při plnění úkolu a musí předem znát kritéria hodnocení práce a jejich výsledků. Vždy, když udělají něco mimořádně dobře, by měli být pochváleni. Zároveň by měli být informováni, dělají-li něco špatně. V takovém případě musí vedoucí lidem umět říci, jak chybu napravit a přítom musí mít na paměti, že normální člověk něco pokazi, jen když neví, jak to má udělat správně. Uříčte to neudělal schválně.

Chyby mohou plynout:

1. z nedbalosti nebo nezájmu (v takovém případě se dotyčný těžko převychovává, ale nevzdávejte)
2. z neznalosti nebo z neschopnosti (znovu klidně vysvětlete, snižte náročnost úkolu nebo činnost naučíte)
3. ze zmatenosti nebo nedostatku času (vytvořte vhodnější podmínky)

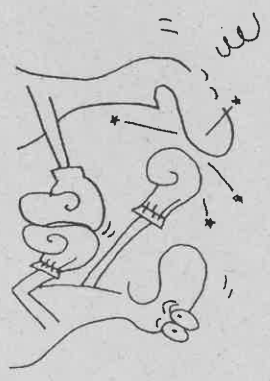

Každý účastník by měl mít pocit, že podstatně přispívá ke zdanu společného díla a že je ostaním a obzvláště vedením uznáván a oceňován. Instruktóři musí jevit zájem o každého účastníka. Nebude-li splněna některá z těchto podmínek, výchovný efekt se podstatně sniží.

V každém případě podporujte tvořivost, není vaším cílem vychovat lidi, o které se musí někdo starat, ale lidi, kteří jsou sami aktivní, sami iniciativně přicházejí s návrhy na vhodné činnosti a aktivity. A proto je chvalte za dobré nápady, pověřte je samostatnými úkoly, zkrátka dejte jim svou důvěru.

Řešení konfliktů

Některé konflikty podporují pokrok a vývoj kolektivu (např. konstruktivní diskuze jak udělat nějakou věc lépe). Jiné jsou destruktivní a kolektiv naopak oslabují. Těm je třeba zabránit. Vedoucí by měl poznat konfliktní situaci, znakem může být napětí, hádka, nesplnění slibu, odmítnutí výhody atd. V každém případě musí být schopen získat objektivní informace, k čemu a za jakých podmínek došlo. Měl by zjistit, co předcházelo a rozebrať podíl zúčastněných (i svůj). Vhodnější je zaměřit se na věcnou stránku problému (co udělat, aby k dané situaci již přišit nedošlo), než někoho trestat. Instruktóř si musí zachovat chladnou hlavu, nesmí se nechat vtáhnout mezi válčící strany. Pokud něco někomu vytyká, pak musí konkrétně a bez ponižování. Výborné je, podarí-li se konflikt převést na humor, ale pozor, ať se tím někoho nedotknete. A pamatujte si, že konflikt může docela dobře zůstat, jenom nebude vidět.

6. Dramaturgie a programové zdroje

Obsah tohoto textu je zaměřen hlavně na přípravu a pořádání víkendovek a táborů. Prázdnin s Brontosaurusem. Příprava ostatních akcí však vychází ze stejných zásad, proto je možné použít všeho, o čem se zde mluví (s trochou přemýšlením) i pro jiné typy aktivit.

Skoro se všim, co je zde uvedené se však dá polemizovat. Jde jen o to si uvědomit, zda chcete být dobří a dělat dobré akce nebo chcete akce jen "dělat". Existují lidé, kteří jsou schopni pořádát cokoli skoro bez přípravy jen s využitím intuice nebo vlastních zkušeností, ale ani těm neublíží, přečtou-li si tyto řádky a zkusí-li se jimi řídit. Třeba najdou své skryté rezervy.

Byl bych rád, kdyby vám tento text dal přehled o problematice a kdybyste se k němu měli chut vrátet pro osvěžení.

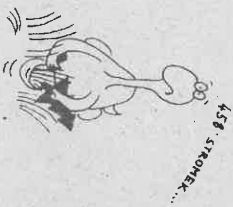
Proč se dělá program

Když si byl dělán průzkum, ze kterého bylo zjištěno, že lidé se hlásí na Prázdniny s Brontosaurusem z těchto důvodů (pořadí je sestavené podle jejich priority):

1. Hledají životního partnera. Brontosaurus sdružuje lidi, kterým není jedno, co se kolem nich děje, mají rádi přírodu, jsou přemýšliví....
2. Zkrátka stojí za to hledat mezi nimi partnera.
3. Hledají kolektiv, kde by se uplatnili, kde by se mohli všestranně rozvíjet.
4. Mají zájem o životní prostředí.

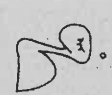
Z toho, že životní prostředí je až na posledním místě, by se zdálo, že něco není v pořádku. Ale není tomu tak, protože na akcích si postupně uvědomují, co je důležité a učí se žít novým životním stylem, šetrnějším k přírodě. Pokud je k tomu samozřejmě vedete. Zřejmě sami tušíte, že není potřeba působit na přesvědčené, ale spíš na ty, co neví nebo váhají. (Ti, co jsou v opozici, nepřijdou).

Z předcházejících řádků vyplývá, že lidi přitahuje na Brontosaurův akce zábava, parta. Proto jim ji musíte nabídnout, chcete-li je přitáhnout a působit na ně. Je zde však riziko, že mimořádně program nabourá pracovní morálku. Na jedné straně je potřeba lidi zabavit, na druhé udělat kus práce a lidi oslovit. Ideálně je, když není rozdíl mezi prací a zábavou, když lidi nepoznají, kdy se pracuje, kdy si hrají a kdy do nich něco hustíte. Toho ovšem nejde dosáhnout tak snadno. Pokud je práce atraktivní, je to snadnější, ale existují i velmi potřebné, i když stereotypní a nudné práce. Ty je možné oživit pracovními hrami (viz dále). Vždy však vysvětlíte, proč je daná práce potřebná. Významnou roli hraje také vedoucí. Měl by ostatním být příkladem svým přístupem a nadšením.

Příprava akce

Chcete-li uspět s tím, co chystáte, musíte si uvědomit, kolik času máte na přípravu. Obecně se dá říci, že příprava akce zabere přibližně tolik času, co její realizace (u krátkých programů např. u klubového večera však zabere podstatně víc). Je tedy nezbytné začít včas a brát přípravu vážně. Výsledkem vaší práce by měla být jasná představa, co, proč a kdy budete dělat. V této souvislosti se často mluví o scénáři akce. Jeho obsahem však zdaleka nemusí být rozepsané dialogy jako u divadelních her. Vy se nejedete předvádět, ale vychovávat. Vám postačí, když budete vědět název programu, dobu uvedení, délku trvání, kdo jej uvede (případně kdo s čím pomáhá) a co k tomu budete potřebovat.

Doporučuji také, abyste na akci odjízďděl s nachystanými rekvizitami pro každý bod programu, jen tak budete mít čas věnovat se lidem, poznávat je a vést. Totéž platí o znalosti místa, na kterém se akce koná.

Důležité je si uvědomit, že ani dokonale připravená vám nezajistí hladký průběh akce. Skoro vždy zjistíte, že vše je jinak (nepřeje počasi nebo mezitím, co jste na místě nebyli, vám zbourali ten barák, se kterým jste tolik počítali do programu...). V této chvíli nastupuje další důležitá vlastnost organizátora - schopnost improvizace. Každý z vás si časem vybuduje svůj styl práce a ten se bude promítat jak v přípravě, tak improvizaci. Improvizace a spontánnost reakci organizátora je moc krásná, ale ošidná. Je dobré ji podpořit dobrou přípravou, ale na druhé straně je třeba nesvážit si ruce pro možnou improvizaci. Improvizovat se však dá úspěšně pouze tehdy, máme-li k dispozici pevný plán, jinak se akce zaručně odchýlí od svých cílů.

Příprava a průběh každé akce by měla obsahovat pět fází:

1. Měli byste si ujasnit o co **vám jde**, tedy jakých cílů chcete dosáhnout, proč vůbec akci děláte.
2. Hledáte metody, **jak těchto cílů dosáhnout**. Jsou závislé na několika faktorech:
 - a) vedoucí - jakou máte zodpovědnost, přístup, motivaci a schopnosti. A jak jsou na tom kolegové. Zkrátka musíte sestavit tým.
 - b) kdo budou účastníci - jejich věk, vzdělání či jiné charakteristické znaky.
 - c) okolní lidé - nelze se jím vyhnout, přicházejí s nimi do kontaktu (místní obyvatelé, zaměstnavatel).
 - d) místo - kde je a jak je to daleko, jak se tam dostanete (tým, za kolik a za jak dlouho), práce (atraktivnost, potřebnost, charakter), ubytování (Kde se spí, topení, kapacita, hygiena, pitná voda, vaření, nádobí, co s odpadem, kde koupit potraviny...), zdravotní zabezpečení (lékárnička, kde je nejbližší nemocnice, lékář, telefon), co je kolem (les, voda, kopce, louky...), materiál (nářadí, pomůcky na program, huda).
 - e) kdy - přesný termín
3. **Vlastní příprava**. Je nutno vše vybíhat, domluvit (většně programů a časového plánu) a zajistit si materiál.
4. **Realizace**.
5. **Vyhodnocení**. Měli byste si v týmu říct, co se povedlo a co ne, co by mohlo být

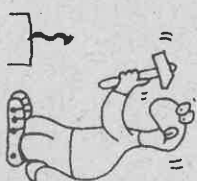
lepší a jak na to přičte. Pamatujte si, že účastníci musí být spokojeni, vedoucí akce nikdy, neboť vše mohlo být lepší.

Někdy organizátoři postupují tak, že sepišou aktivity, vyplní mezery a pak teprve domyslí cíle, podle toho, jak vzniklý program působí. První metoda je určitě lepší.

Cíle nepracovního programu

Budeme-li dále mluvit hlavně o nepracovním programu, je třeba si v první řadě ujasnit cíle takového programu. (Vychází z cílů Hnutí Brontosaurus.) Ten by měl účastníky:

- vychovávat k ekologickému způsobu myšlení a života
- vést k lásce a úctě k přírodě
- harmonizovat a kultivovat osobnost účastníků a pomoci jim nalézt sebe sama
- Takticky popsané cíle jsou však ještě příliš obecné, zkusme je konkretizovat:
- vést k poznání přírodních krás a souladu (či nesouladu) přírody s prostředím vytvořeným nebo poznamenaným člověkem
- naučit přemýšlet o souvislostech různých jevů
- poukázat na problémy
- ukázat, jak může pomoci jednotlivec (ekologicky šetrnější styl života)
- naučit manuálním zručnostem →
- dát možnost vyzkoušet si nevyzkoušené věci (v dobrém slova smyslu)
- ukazovat a rozvíjet tábornické znalosti a dovednosti
- rozvíjet myšlení strategické, tvůrčí, sociální a technické (vše v ekologických souvislostech)
- rozvíjet schopnost improvizace a fantazie
- umožnit si vyzkoušet, na co mám a na co ne (poznat své hranice)
- doplnit znalosti a dovednosti v různých oborech lidské činnosti (ekologie, přírodní vědy, kultura, umění, sport...)
- ukázat nekončnou škálu pohybových aktivit, her a sportů za účelem posílení těla, zvýšení odolnosti a zdatnosti. (Např. držení těla a pohybová aktivita je jednou z nejhodnocenějších oblastí v partnerských vztazích).

- naučit trávit účelně volný čas
- rozvíjet vyjadřovací schopnosti, naučit se formulovat vlastní myšlenky a okamžitě reagovat
- podporovat rozvoj kladných morálně vlnících vlastností
- odpočinout si od běžných problémů ...

Z těchto cílů je třeba si vybrat pro každou akci ty, na které se zaměříte (a ještě je dále konkretizovat). Nezapomenejte na to, že nejvíce vychovává vlastní příklad a velký význam má i vliv kolektivu. Tento kolektiv má totiž některé specifické vlastnosti (obzvlášť Brontosauri) a ty je dobré se naučit využívat. Mezi účastníky (i vedoucími) musí platit pravidla absolutní rovnosti a dobrovolnosti (viz. kapitoly Psychologie a Pedagogika).

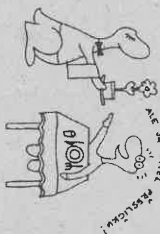
Praktická dramaturgie

Co je to dramaturgie

Dramaturgie je metoda, která nám pomáhá vybírat vhodné programové prvky a plánuje působení našeho programu. Je to praktická tvůrčí činnost, která zasahuje do veškeré práce, podílí se na výstavbě programu a vytváření atmosféry na akci. Dramaturgie znamená zodpovědnost za kvalitu a účinnost jednotlivých prvků programu, za to, jak se tyto prvky uvádí, jak se daří pěstovat pohodu.

V dramaturgii jde především o to, činit určité činnosti atraktivními, vytvářet situace a stavy příjemné každému jednotlivci a kolektivu jako celku zároveň, dostávat člověka do co největšího počtu interakcí a dávat mu příležitost k projevení vlastní individuality.

Mezi činnostmi dramaturgickou a instruktorskou není přesná hranice. Rozdíl se pokusím vysvětlit na tomto příkladu. Instruktorka (organizátor) je v roli číšníka, který podává pokrm (dílní program), který uvádí dramaturg. Instruktorka zodpovídá za naservírování chodu, za jeho předložení. Dramaturg, za jeho kvalitu a chuť. Tento příklad sice trochu pokulhává, mimo jiné i proto, že instruktorka a dramaturg jsou většinou tatáž osoba, ale pro základní představu snad postačuje.

Existuje trojí umění dramaturgické:

1. Umění namíchat z rozmanitých programových zdrojů takový nápoj, který bude chutnat všem. Na jedné straně bude respektovat stanovené cíle akce, na druhé straně bude vyhovovat mentalitě a zájmům účastníků.
2. Umění vybrat z každého zvoleného programového zdroje nejvhodnější a nejužitečnější aktivitu pro danou akci a kolektiv lidí.
3. Umění předložit tyto aktivity ve správnou dobu (správný den, hodinu a do správné nálady).

Aby organizátor časem zvládl toto trojí dramaturgické umění, musí nejenom znát tuto teorii, ale musí posbírat praktické zkušenosti a přitom nesmí zapomenout, že mu hrozí riziko, že zkosnatí, přestane jednat a uvažovat tvořivě a sklouzne do stereotypů. Dobrý organizátor musí být schopen improvizace, nezávisle vidět, řešit a zkusmat situace, problémy, odmítat vnější omezení, mít potřebu změny, milovat svobodné myšlení a umět vyjadřovat pocity.

Charakteristika různých skupin účastníků

Při tvorbě programu musíte vždy vyjít z toho, pro koho sestavujete program. To znamená, že musíte znát věk, vyznání, zkušenosti a sociální vlastnosti potenciálních účastníků. Podle věku a podle sociálního složení můžete potenciální účastníky rozdělit do mnoha skupin. Povíme si něco pouze o těch, se kterými Brontosaurus

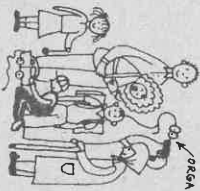
nejčastěji pracuje. Toto dělení je však jen pomocné, jednotlivci se z něj občas vymykají. Jsou středoškolačci velmi vyspělí → (tedy by měli být řazeni do kategorie vysokoškolačků) a naopak.

Středoškolač chce být prověřován, chce vědět kde je, čím je a čím může být. Trpí pocitem neshody, proto si chce dokazovat, na co má. Rád si rozvíjí pocit vlastní důstojnosti. Chce aktivně jednat v kolektivu vstevníků, chce soupeřit, i když by se měl učit spolupracovat. Chce vědět, jaký je svět. Váží ho hudba, tanec, poezie, cestování. Jakékoli formy pohybu jsou žádoucí, čím atraktivnější, tím lepší. Legrace, recese a smích jsou pro něj tím nejlépeším kořením pohybových aktivit. K autoritám se někdy chová plaše a jindy vyzývavě.

Učen. platí pro něj v podstatě to stejné jako pro středoškolačka, liší se však od něj tím, že přičítá více k praxi. Takže ví, že nejsou jen ideály. Je proto obtížnější jej nadschnout. Rád však ukáže, co se naučil v oboru.

Vysokoškolač má reálnější pohled na svět než středoškolač, zabývá se v myslí novými tématy, o nichž středoškolač nepřemýšlí, víc diskutuje, brání se autoritám. Hledá kolektiv se smysluplnou náplní, straní programům, které nastolují nové otázky a dávají na ně odpovědi. Je náročnější na program a nemá rád, když ho někdo odbude. Je samostatnější. Žádá rozmanitost, pestrost a nápad (tedy i pohyb a recesi).

Pracující - jeho specifíkem je skutečnost, že na akci obětovává své volno, kterého má málo. Je vědčny za dobře strávený čas. Požaduje kvalitu, je velmi aktivní a proto je přínosem do kolektivu. Na věku a osobnosti záleží, nakolik posílá ideály z mládeži.

Mezi všemi těmito kategoriemi je mnoho shodných rysů, nemusíte se tedy bát mít všechny pohromadě. Dá se namíchat takový program, aby vyhovoval všem a navíc i každý vnášel do děje něco pro sebe charakteristického a přínosného pro ostatní. Program musí být doopravdy pestrý, aby uspokojil všechny skupiny.

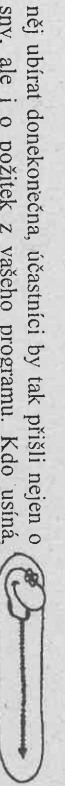
Dramaturgické zásady

Ted' bych vás chtěl upozornit na některé dramaturgické zásady, nejsou zdaleka všechny. Někdy se dokonce jednohité zásady dostávají do rozporu. Můžete se dostat do situací, kdy nebudete sít na záhladě svých zkušeností rozhodnout, co je lepší. I té chvíli se společně na svou intenci a odhad. Je jasné, že jakékoli rozhodnutí v dané situaci vám musí rozčeřit srdce a nebudete tuší, co se přesně stane. Vzhledem k množství faktorů, které se mohou projevit, stejně nikdy nemůžete přesně naplánovat působení programu. Holt dramaturgie je velké věda a někdy i tak alychymie. Proto vám má tento výčet spíše napovědět, než dělat důkladného přívoce. Musíte používat svůj rozum.

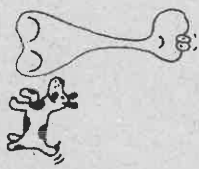
1. Není důležité, jaké činnosti do programu zařadíte, ale jaké cíle volbou sledujete. A zda tato činnosti vede k naplnění stanovených cílů.
2. Dítě, než nějaký program zařadíte do scénáře, přejte se, v jakém vztahu je k již zařazeným činnostem, jakou navodí atmosféru, co způsobí (jak se budou cítit

- lidé, kteří ho absolvovali), k čemu poslouží a jak dlouho bude trvat. Váhejte a zvažujte.
- Žádný program není dost dobrý, aby mohl být uveden kdekoli a kdykoli. Může být nevhodné místo, čas, nálada...
- Nejčastěji je vymyslet poetický úvod (legendu), který vstříkne akci potřebnou náladu. Dění tím přesáhne všední hranice. Přitom si musíte položit tyto otázky: komu je akce určena? Jak a čím začít? Co zařadit můžete a co musíte, na co položíte důraz a čím skončíte? Kolektivní atmosféra nevznikne sama od sebe, musíte ji přičichat a žít. (Obvyčejná hra jinak zaujme, bude-li umístěna dějově mezi divochoy do tropických pralesů, na Tíranik ...).
- Důležitou starostí organizátora je zachování rytmu, spádu a gradace akce. Jedná se o nařzování děju. Chvillemi bude rychlejší, chvílemi pomalejší. Aby byl rytmus cítit, je třeba vložit pauzy. Různě dlouhé pauzy mezi programy mohou zdůraznit důležitost děje. Zážítky, oftes i dojeví si pak prožijí účastníci naplno. Příliš dlouhé pauzy vyvolávají nechuť k další činnosti, příliš krátce zase unavují a způsobují přesyvení programem. Každá akce by měla gradovat před závěrem, poslední chvíle už by měly být poklidnější.
- Využívejte maximálně čas, čekací a ztrátové časy je dobře odbourat, ale pozor na zachování funkčních pauz.
- Program a atmosféru je třeba dynamicky měnit a střídát. Proszajzte určitou harmonii mezi aktivitami burcujícími tělo a znepokojujícími ducha.
- Všeho s mírou! Nestací jen rozumné poznání a rozbor. Musíte zapojit i city. Proto když lidé zpívají, násilně je nepřerušujte, bojovku jim v dané chvíli těžko vnutíte.
- Nejde o to, aby se programy lbyly, ale aby vzrušovaly, dojimaly, ale taky nutily k akci.
- Scénář je představa o možném vývoji děje. Rozhodně to není návod na použití. Proto je nutné jej v průběhu akce přizpůsobovat konkrétním okolnostem.
- Důležitou roli hraje prostředí, do něhož hodláte program umístit. Vhodné prostředí může značně pozvednout atmosféru programu. Je rozdí, zda yetiho hledáte v zasněžené roklí nebo 20m od horské chaty či zda se hvězda šesti nachází v jeskyni nebo na smetišti. Každé prostředí se dá trochu dotvořit rekvizitami tak, aby co nejvíce působilo emocionálně, ale zároveň aby bylo funkční. Pro konání akce je pochopitelně nejlepší místo, kde je příroda nejpesetější a nejméně dotčená, ale pěkná a zajímavá místa se dají najít i ve zničených Krušných Horách nebo na skládce. Určitá izolace od civilizace je výhodná.
- Programy by měly být co nejlépe načasovány. Ale trefit se do času je velmi složité, nejde jen o racionální úvahu, ale i o alychymii. Je jasné, že jiná nálada bude na začátku akce a jiná na konci. Na začátku jsou účastníci zvědaví, rozechvělí. Na konci naopak melancholičtí a posumnělí, že vše končí. Mezi začátkem a koncem se řídíte kalendářem (neděle je jiná než úterý) a hodinkami (jiná je nálada ráno, jiná odpoledne).
- Spánek je nejen jeden z programových zdrojů, ale navíc blažený stav. Nedá se z

14. Ten týž program může mít na různé lidi různý dopad. Neexistuje program, který by vyhovoval úplně všem. Prostě někomu se bude líbit tato hra a jinému zase táhlneta. Ještě je třeba upozornit na to, že i osvědčené programy mohou vybuchnout. Prostě není pravda, že by každý hra vyvolávava vždy stejné pocity a to ani tehdy ne, sejdou-li se stejní účastníci!
15. Když vidíte, že se atmosféra hroubí nebo sice jede, ale pomalu, je možné nasadit "těžší kalibr". Místo plánovaného literárního večírku nasadíte tetními závod ... Ten musí být pochopitelně dobře připraven.
16. Dobrý program, který zaujme, se dá vytvořit pouze tehdy, odhadnete-li (poznáte-li) dobře účastníky. Je třeba jim na akci vyniknout pod kůži. To je plac pro použití psychologje.
17. Program musí účastníka překvapit, nadchnout. Proto je dobré zařazovat občas bláznivé, nečekané situace. Nebojte se fantazie a kontrastu programu. Život je plný zdanlivých nelogičností. Pestrost je nutná, ale abyste nedopadli jako pejsek a kočička, když vařili dort.
18. Začátek akce by měl mít odplích, závěr happy end.
19. Ne vše se dá naplánovat, např. sborový zpěv s kytarou. Važte si tedy spontánních aktivit.
20. Můžete zařazovat programy vyzkoušené, převzaté a různě upravené nebo taky úplně nové. Na jejich poměru nezáleží. Nebojte se však realizovat nové nápady. Kdo se bojí, zkosnati! →
21. Musíte umět rozlišit, kdy vrchole nějaká fáze výchovného procesu a kdy celý proces kulminuje, kdy se odkrývá celý smysl akce.
22. Zapojte aktivně všechny účastníky. Proto volte pečlivě jejich počet. Je-li jich mnoho, hůře se mezi nimi vyvíjí vztahy (víte jak 20 je na PSB už hodně).

Režijní triky

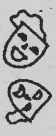

O různých zdrojích programů se dočtete později, teď bychom si měli něco říci o fíntách, které se dají použít ke zvýšení účinků programu přímo na místě mezi lidmi. Předpokládáme, že jste už na místě, kde právě propuká vaše akce. Vše je nachystáno, program vymyšlen, účastníci se objevují za záclonkou. V té chvíli se rozletí čas a vy se ocítáte v nové roli, v roli režiséra. Vaším úkolem je podat připravený program tak, aby jeho dopad byl co největší. Na vás, jako režisérech, záleží konečný efekt a to, jak se akce bude lidem líbit. K tomu můžete využít některých triků, jejichž cílem je zvýšení přitažlivosti té, či oné situace, okolenění atmosféry, aby byla plná náznaků, představy, napětí ...

První dojem

Zkušenosti mnoha organizátorů ukazují, že na něm velmi záleží. Ne sice tolik, aby

ten, komu úvod nevyšel, si zoufal, že je vše ztraceno a ten, komu vyšel, usnul na vavřínech. Vše se dá později napravit či pokazit. Ale první dojem je dobytým příslilem, navodí počáteční atmosféru snadno a rychle, netřeba ji pak pracně dohánět. Je zvláštní, že pro první dojem je příznivější západ slunce, smřívání, večer, světlo a teplo ohně, klidka a pohoda. Ale přesto je možné účastníky mírně postrašit. Jen malinko poukázat, že vše začne až (nebo už) zítra. A že od těch dnů, co přijdou, je možné čekat mnoho. Nerozleňte je hned na začátku, ale ani nevyděsíte. Start typu: nechte zde batohy, valte táhlneta tím korytem potoka, tam se dozvíte další... není vhodný pro začátek tábora. Šokem se začíná na psychiatrii. Není však špatné zařadit něco nečekaného, co vybočuje z běžných kolejí, aby účastníci nevěděli jak reagovat, aby padly nacvičené masky.

Kouzlo pojmenování

Slova vyvolávají představy. Jsou slova, která fascinují, která odpuzují, některá navodí klid a pohodu, jiná burcují. Každé slovo je jiné a má svůj vnitřní skrytý význam. Člověk, který je poslouchá, je jimi chytěn nechtě ovlivněn, vázán do představ. Něco očekává. A toho se dá velmi dobře využít. Pojmenujeme-li hru (akci) příhodně, vyvoláme v lidech představy, touhu, vzrušení, očekávání. A pak už se objeví v jejich mysli přání: už aby to tu bylo! Bude to takové jaké si představují? Bude to dšháma nebo co si o tom mám myslet? Tahle finta může výrazně zvýšit atraktivitu hry (akce) a nadějí na úspěch. K názvům her můžete přidávat vysvětlující či zavádějící podtitulek, například "O mrtvých jen dobře aneb pesatým vstupu zakázán."

Nejistota

Částečně vychází z kouzla pojmenování, když je z názvu cítit, že to něco bude, ale co? Nejedná se však jen o pojmenování. Klidně vyhlásíte, že dnes se jde spát, že je potřeba si odpočinout, že v noci bude klid a vůbec se nezminíte, že se nad účastníky vznáší Damoklův meč v podobě noční hry. A přistě můžete reagovat stejně, zase vyhlásovat noční klid, nikdo vám již nevěří, ale hra nebude (a nebo bude). Kdo ví. Pociťte nejistoty může vyvolat i zmínka, však se těšte zítra, to něco uvidíte, ta makáčka večera je proti tomu nic, ale však se to dozvíte vás. Prostě je třeba něco prozradit dřív a něco později, aby byli účastníci pořád napnutí, co že se to na ně chystá. Taky nemusí účastníci vědět, kolik je hodin. Včas vybrané hodinky mohou seřát svou roli. (Musíte je však vybrat s cílem.) Ale pozor! Existuje i nepřijemná nejistota, například náznak, že se ztratila něčí peněženka.

Druhá večere

Jedná se o nějakou drobnost (o kousek chleba s něčím dobrým, pudíng, panisek ...) podávanou kolem 22 hodiny. Vyvolá trochu rozmachu, trochu osvěží, příjemně naladí, trochu zamíchá s pojmem o čase a máte-li v úmyslu dělat něco i v pozdních večerních hodinách, máte větší šanci na úspěch.

Pomijivost

Tento trik se týká spíše delších akcí. Člověk, kdyby si nebyl vědom pomijivosti, by asi ztratil touhu něčeho dosáhnout, nežim být, měl by na vše dost času. Všechno má svůj konec, tedy i každá akce. Proto její někdy připomenout a účastníky tím trochu podřádit. Bez toho by nebylo vzpomínek, nebylo by touhy. Prospěje to atmosféře, lidem, dějům i budoucímu výchovnému efektu. I tady ovšem platí: všeho s mírou.

Něco málo o instruktorevi

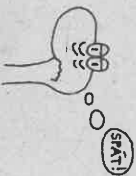
Dobrý instruktor (organizátor) plní (nebo je schopen plnit) na akci asi tak 1237 různých úloh a rolí. Již z toho je vidět, že se jedná o činnost velmi náročnou jak na čas, tak vědomosti. Organizátor musí být osoba schopná tvořit, rychle reagovat a musí být velmi zodpovědná. O tom, jaký by organizátor měl být, by se dalo mluvit ještě velmi dlouho. Zde bych chtěl výměňovat některé důležité role, které by měl zvládnout: Jedná se zejména o tyto: pedagog, psycholog, sociolog, dramaturg, režisér, tvůrce, diplomat, manažer, úředník, technik, zdravotník, moderátor, herec, účastník, kritik, publicista, rozhodčí. Ale i takové jako tělovýchovný instruktor, poskok v kuchyni či kuchař, šansonier, ponocný... Při tom všem by se měl držet některých zásad, proto zde uvedu instruktorské n-tero.

Instruktorské n-tero

- Instruktor má vždy dobrou náladu, když ji nemá, tak si ji udělá. Ale pozor na přetvářku, ta se okamžitě pozná.
- Instruktor potlačí své vlastní potřeby
- Osobní cíle naplňuje až po splnění
- Instruktor na akci nesmí řešit své osobní problémy.
- Instruktor je nevyčerpateľný zdroj energie. →
- Instruktor může jíst, pít a spát, ale nemusi.
- Instruktor je na sebe nejnáročnější.
- Instruktor nemá na akci chuť na ženskou (chlapa), tím spíše účastníka. Pokud ji má, tak ji odloží, až akce skončí. Přijali jste zodpovědnost za své účastníky, musíte se jim tedy věnovat všemi!!!
- Instruktor je nejpracovitější a nejmilantivnější.
- Instruktor nejvíce vydrží po stránce fyzické i psychické.
- Instruktor má nejlepší morálku.
- Instruktor má rád a cítí všechny účastníky.
- Instruktor má vždy a ke všemu tvůrčí přístup.
- Instruktor se umí smát i sám sobě a nahlas.
- Instruktor je vždy v dobré kondici a umí překvapit.
- Instruktor aktivitu vyvolává, nevynucuje. Vyznává heslo: "Tady jsou naše společné cíle a tady k nim vede cesta. Máme veškeré předpoklady k tomu, abychom jich mohli dosáhnout."

před potřebami kolektivů, kolektivních.

- Instruktor nemá proti účastníkům žádné výhody.
- Instruktor dodržuje neustále pravidla absolutní rovnosti.
- Instruktor dbá, aby živoi v kolektivu účastníky neomezoval v rozletu, naopak aby jim dával prostor a příležitost pro podnikavost, uplatnění, setkání se sebou samými i ostatními.
- Instruktor ví, že nejvíce omylů vzniká z nesprávných předpokladů a počítá s úklady nejistoty, zatvzelenosti, hlouposti, přežitků a dogmat. Tím spíše, že se jejich oběti může stát i on sám. V takovém případě umí přiznat chybu.
- Instruktor musí dát příležitost vyniknout všem, někomu i vícekrát, aby podpořil jeho sebevědomí.
- Instruktor si musí umět hrát, musí umět i prohrávat.
- Instruktor by měl vědět o všem, do čeho se pouští, víc než účastníci.

Závěrečné slovo o dramaturgii

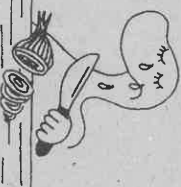
Tvorba prima akcí se skládá v podstatě ze tří stupňů:

1. **Řemeslo** - dá se naučit i bez talentu. Je to spousta tvrdé práce: vymyslet legendu, pravidla, vytvořit rekvizity, zajistit lektora, vypracovat scénář a k němu vše potřebné ...

2. **Koření** - sem patří schopnost navodit správnou atmosféru (nejen pomocí režijních triků) a umění stihnout účastníky. To vše vyžaduje fantazii, citlivý a aktivní přístup ke všem účastníkům. Každý musí cítit, že právě k němu hovoříte, že právě na něj je ušita ta "senzaciční bouďa". Patří sem i umění být v pravou chvíli vážný i veselý, v pravou chvíli vyprovokovat účastníky k akci třeba i posměchem, ale takovým, který ale takovým, který neurazí, takovým, kterým si člověka získáte. Tady jde už o hlubší kontakt mezi vámi a účastníky i mezi účastníky samými. Z toho plyne, že organizátor musí být **pořád a maximálně intenzivně mezi účastníky**. Musí je poznávat, lákat, budít, slibovat jim, blbnout s nimi... Společná práce je pro to ten nejlepší prostředek.

3. **Vrcholné mysterium** - je vůlí nedosažitelné, vznikne snahou o dokonalost. Možná znáte ten pocit, kdy se vám sevře srdce a do očí se vám vlnou slzy. ↓ Třeba když po vrcholném sportovním výkonu stoupá vaše vlajka a hrají vaši hymnu nebo když dokážete zvládnout sami nad sebou. Nebo vás z něčeho nic takhle vezme za srdce nějaké přírodní scénérie nebo události. Někdy se vám a vašim účastníkům takhle sevře srdce poslední večer vaší parádní akce nebo při loučení. Bývá to zvláštní, ale někdy se to podarí. Dosáhli jste jednoho ze svých vrcholů. Neexistuje moc, která by byla schopna učít dopředu, jestli k tomu dojde nebo ne. Můžete se sebedeje připravit a moc chtít a nepovede se vám to. A někdy se to povede, aniž byste přímo o tenhle vrchol usilovali. Na to, abyste ho dosáhli, musí být splněno mnoho předpokladů. Některé nemáte šanci ovlivnit.

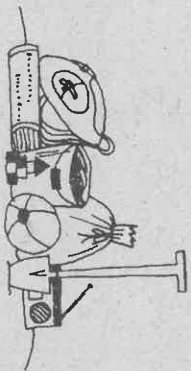
některé máte. Každopádně ale musíte dosáhnout předcházejících dvou stupňů. Věřte, že nikdy není nic jistého. Vždy je lepší více uvažovat a méně tvrdit. *A úplně na závěr bych chtěl zopakovat slova jednoho mého kamaráda:*

"Ptejte se, neustále se ptejte. Pochybujte a hledejte. Hledejte distálně odpovědi na své otázky. Na otázky o smyslu života, kráse, vědění a lásky. Na otázky o člověku a jeho složitě duši. Není důležité odpovědět, důležitější je klást si správné otázky a snažit se odpovídat. Sami i společně se svými účastníky. Míhujte své účastníky a važe si jich. Probuzejte v nich člověčenství v nejryzejší podobě, probuzejte v nich všechny dobré vlastnosti, které je člověk schopen mít. Naplňujte jejich duše radostí, touhou, obdivem i údivem. Dejte jim divoký úprk i absolutní spocínání v čase i prostoru. Nehtíjíte úsilí a energii, které vynaložíte na svou akci. Vzdýví veškerá tato energie, láska i tícía se vám mnohondaobně zřítocí a vrátí.

Programové zdroje

Poté, co jsme si teklí, jak poskládat program, si ještě musíme říct, z jakých prvků jej můžeme skládat. Rozeznáváme tyto programové zdroje:

- práce
- hry
- sport
- turistika a táboření
- kulturní a vzdělávací pořady
- těmesta
- každodenní život na akci.

Práce - o významu práce se hovoří v textu Ekovýchova, takže zde jen pár zásad, jak s prací zacházet. V první řadě by práce měla mít smysl. Pro motivaci lidí je dobré, aby byly vidět výsledky práce, aby práce nebyla monotónní a aby všichni pracovali v kolektivu. O každé práci, kterou účastníci dělají, by měli vědět, čím je potřeba. Velmi důležité je, aby vedoucí pracovali společně s účastníky. Tim taky budete moci lépe odhadnout, jaká je nálada, jak jsou lidé unaveni a zároveň vám těch několik hodit dfiny dá možnost poznat se blíž s lidmi. Pozor, nestací s účastníky pouze v práci pobýt, vedoucí musí pracovat jako drak! Po svácnice musíte vsít první, pobízet lidi k práci vlastním příkladem a nikdy nesmíte cíl práce zpochybnit.

Je na vás jako vedoucích, abyste vás odhadli dobu na drobnou hru, přestávku, ale i svácninu. Vždy si však uvědomte, co je důležité, abyste hrou neodvedli pozornost od práce na příliš dlouhou dobu nebo účastníky příliš neunavili. Jste přeci v práci a musíte podat dobrý výkon.

Pokud účastníci nemohou vidět výsledky své práce hned, je vhodné jim umožnit pozdější návštěvu místa, aby viděli, jak se změnilo.

Hry - mohou člověka mnohem naučit, poskytnout mu inspiraci, nové zkušenosti a odreagování. Her je velké množství. Snad proto existuje také množství způsobů jejich třídění. Můžete je třídít podle denní či roční doby, pro kterou jsou vhodné, podle věku, podle počtu a skladby

hráčů (převaha kluků, děvčát nebo půl na půl), podle délky trvání, podle prostředí ... Přesio, že žádný z těchto systémů nevytlačí sám o sobě, se pokusim o jakési dělení:

1. Seznamovačky - přichází poznání ke slovu na začátku akce, aby se účastníci rychleji
2. Vypňovačky a rozehříváčky - jsou drobné hry, kterých by měl mít vedoucí vždy několik v zásobě pro strýčka příhodu. Jakkmile se vloudu volná chvílka, hned se může některá zahrát. Výhodou těchto her je, že většinou nepotřebují žádnou přípravu a materiál. Některé z nich se hodí do místnosti, jiné ven, vždy však jde o to vyplnit čas, vyřádit se a v neposlední řadě navodit atmosféru souměžnosti.
3. Pohybové hry - sám název říká, že hlavní náplní těchto her je pohyb (běh, plavání ...). Tyto hry se mohou ještě dále dělit na orváváčky, branné sexuální hry, recesní hry, hry s dobrodružnou tematikou, ... Na prázdninách určitě užíváte alespoň jednu orváváčku, jen at si účastníci i vedoucí sáhnou na dno sil. Příkladem může být finská stezka, devadesátdevět, studna a další hry z Lipnického zlatého fondu her. Při recesních hrách jde hlavně o zábavu, příkladem může být třeba olympiáda s nejrůznějšími disciplinami, jako skok široky, hod těstem, běh pozpátku ... V rámci her s dobrodružnou tematikou můžete ryžovat zlato na Klondiku, objevovat mořské hlubiny či přežít pád letadla doprostřed pralesa...
4. Málo strukturované hry - daný je jen základní motiv, vlastní rozpracování a provedení závisí na hráčích. Hodí se pro lidi, kteří se již trochu znají a ví, co si k sobě mohou dovolit. Příkladem může být příprava divadelního představení, které si mají účastníci sami připravit nebo na závěr akce můžete zařadit slavnost slunce, kdy vyvolený šaman kmeně sám říká přípravu slavnosti, zatímco vedoucí se mohou zařadit mezi účastníky.
5. Moderní společenské hry - jsou to různé psychologické, komunikativní, poznávací a strategické hry a hry rozvíjející technické znalosti a zdatnosti. Těchto her je velké množství a proto jen odkazují například na knihy pana Bakaláře.
6. Výtvarné hry - jsou moderní a velice vědecké hry, které provází pověra, že ten, kdo je uvádí (případně i účastníci), musí umět kreslit. To není pravda, platí však, že tyto hry vyžadují velkou přípravu a dobré materiálové zabezpečení. Jejich nevhodnou je, že o nich neexistuje taktika žádná literatura, protože se špatně popisují, nejlepší je zažít je na vlastní kůži.
7. Hry založené na prožitku - jsou krásné hry. Vychází z myšlenek hlubinné ekologie, k nám přišly teprve nedávno. Většinou nepotřebují mnoho, jenom cit při uvádění. Příkladem je např. hra paletky, kdy účastníci chodí po okoli a na papírové kartičky se samolepkami (lepidlem nahoru) přilepují přírodnímy tak, aby vytvořili barevnou paletu podle svých představ. Pozor, aby účastníci neoškubali poslední zbytky místní chráněné květiny.
8. Ekohry - je jich mnoho druhů. Často se jedná o hry založené na prožitku, různé výtvarné a moderní společenské hry, pokud je jejich tématem příroda nebo okolí člověka. Velmi vhodné jsou málo strukturované hry, zde doporučuji kromě

pravidel vysvětlit i případně použité odborné pojmy. Dále existují hry určené speciálně k pochopení nebo vysvětlení nějakého pojmu nebo problému nebo pro zamyslení (příkladem může být hra na potravinový řetězec - ten horní (žere) toho a ten toho nebo hra na vývojová stadia hmyzu...). Další možnosti je "ekologizovat" ostání hry, legendou nebo provedením značení, materiálem ...

9. Pracovní hry - jsou hry uváděné v práci, snižují monotónnost práce (hra Ano - ne,...), případně motivují vlastní práci (musíme vyčistit přistávací plochu pro kosmický koráb od naleťových dřevin...).

10. Hry s vysokým nízkovým faktorem - jsou to hry, při nichž je ohroženo zdraví účastníků. Prohrají buď ve velmi náročném terénu nebo počítají s vyčerpáním fyzických či psychických sil. U těchto her je třeba velmi pečlivá příprava, vedoucí musí promyslet všechny možnosti a zabezpečit slabá místa tak, aby se riziko co nejvíce snížilo, respektive vyloučilo.

11. Totální hry - jsou to speciální hry, při nichž se účastníci nesmí vůbec dozvědět, že si hrají. Například: schválně připravíte trasu závodu tak, aby se účastníci ztratili. Vy s tím počítáte, máte vše pod kontrolou (např. informovaná osoba mezi hráči nebo je zpozvadáli sledující...), ale účastníci si myslí, že se ztratili doopravdy a musí ukázat, co v nich je.

Sport - na akcích mohou uvádět jakékoliv druhy sportu, nezáleží na tom zda se jedná o sport oficiální (volejbal, softball...), modifikované (tradici sport se změněnými pravidly např. fotbal na tři branky...) vznikající (lacros, ringo...) nebo vámi vymyšlené.

Turistika a táboření - učí souměřitosti s přírodou. Vedoucí by měl základy bezproblémově znát, neumí-li rozdělávat oheň, bude účastníkům nejspíš k smutku.

Kulturní a vzdělávací programy - hodi se převážně na klubové pořady. Existují tři formy:

- pořad - účastník je jen posluchač
- fórum - posluchači jsou součástí jeho účastníky
- dílna - účastníci jsou spolunatořky, podílejí se na přípravě a provedení.

Tyto programy mohou rozvíjet a sledovat různá témata, mohou navozovat náhady, diskuze, konfrontace, mohou poskytovat nápady. V rámci jednoho pořadu je však dobře věnovat se jen jednomu konkrétnímu tématu. Při přípravě se postupuje zhruba takto: zvolí se námět, posbírají se o něm informace a hledá se jádro sdělení. Poté, co jej nalezete, vytvoříte osnovu (co chci aby se dělo a v jakém pořadí), pak sestavíte scénář. Už musíte znát formu, podle ní volíte výrazové prostředky (hudební, obrázky, diapozitivy, kostýmy, rekvizity, osvětlení...). V přípravě musíte dát dohromady tyto druhy scénářů: pracovní (kdy se co bude dít), realizační (původní pracovní scénář rozvedený do větších podrobností) a podle okolností i scénář technický (kdy se co promítne, rekvizity, efekty...) a scénář pro interprety (co kdo kdy řekne). Na odborné věci je dobré sehnat odborné lektory. Aby nedošlo k nedorozumění, doporučuji domluvit se s lektorem na jeho možnostech a později i na společné přípravě. Všechny technické prostředky, které používáte, musíte bezpečně ovládat (magnetofon, gramofon, video, diaproyektor ...) a musíte je mít dopředu připravené a vyzkoušené.

Řemesla - účastníci si mohou vyzkoušet, jak se dělaly hrnce na hrnčířském kruhu, ruční papír, plety košíky ...

Každodenní život na akci - se skládá ze spousty drobností, na kterých závisí pocit spokojenosti účastníků. Dobře si proto rozmyslete, jak bude vypadat. V každém případě byste měli všechny svůj čas věnovat lidem kolem vás, mluvit s nimi, smát se s nimi ... Navíc máte řadu možností, jak pobyt zříjemnit: "motilodická" před jídlem, tabule nářků, plachta s citáty, služba účastníků, buzení kytarou ... Můžete také vložit do denního režimu řadu drobností, které využijete k výchově účastníků k šetrnějšímu vztahu k přírodě: třídění a odevzdání odpadů, případně jeho opětvorné použití, upřednostňování více šetrného materiálu ke hrám - raději tužky než fixy, raději značení závodu přírodninami, než křepovým papírem...

Kterak zacházet s hrou

Přetokládáme, že jste si vybrali hru podle všech dramaturgických zásad, takže jste si zodpověděli na otázky: co hrou sledují, pro koho je určena, kde a kdy se bude hrát, co k tomu potřebují a zda na to mám, abych tuto hru uvedl. Zbývá si tedy vybrat spolupracovníky a můžete se vhnout do přípravy a posleže do vlastní realizace.

Uvedení hry, motivace hráčů, navození správné atmosféry - Jedná se o přípravu pocitů, se kterými hráč vstoupí do hry. Ve chvíli, kdy předstoupíte před dav budoucích hráčů, je hra vůbec nemusí zajímat. Co s tím? V první řadě můžete zapůsobit legendou, kterou přechtete, odříkáte nebo zahrájet. Dobře sehraená scénka rozhodně zaujme. Dale záleží na názvu hry (viz kouzlo pojmenování), na nadšení a příkladu organizátora a v neposlední řadě na výzdobě a rekvizitách, které použijete. Musíte udělat vše pro to, abyste hráče nadchl, ale ani pak není vyhánáno, nadšení může rychle vyprchat.

Pravidla - Musíte je dobře znát vy i vaši pomocníci. Vykládáte je stručně, jasně, srozumitelně a s nadšením, které vám však nesmí svazovat jazyk. Pravidla vždy vykládá pouze jeden! Při výkladu pravidel začnete těmi hlavními a postupujete k podrobnějším, ale vše v logickém sledu. Začnete vysvětlením, co je cílem hry, čím hra začíná, čím končí a pak hloub a hloub až ke specialitám, které dávají prostor pro taktizování a risk. Při složitějších pravidlech je výhodné dát čas na rozmyšlenou, ale nesmí vyprchat motivace. Klidně důležitá pravidla zopakujte a zpečte se, zda je vše jasné. Po zahájení hry už pravidla neměňte, nestihli byste změny sdělit všem a pobořili byste připravenou taktiku. Počítejte s tím, že se vždy najdou skupinky v pravidlech. Takže při hodnocení lidí nepláňte za jejich nápady, pokud nemají hru, naopak je vyzvedněte. Pozor na stanovení délky hry, ať se dobře rozběhne a ať nekončí až po jejím úpadku.

Losování a rozdělení hráčů do skupin - Může proběhnout i před vykládem pravidel. Na první pohled se jedná o velice snadnou věc, srtčí se pár cedulek do klubouku a je to. Jenže ono to tak jednoduché není, špatným losováním můžete pokazit celou hru. Dopředu si připravte, jak a čím budete losovat, promyslete si, jaké chcete složení hráčů ve hře (počet skupin, kolik mají mít členů a jaký bude poměr kluků a děvčát). Losování musí být spravedlivé, ale zároveň je občas potřeba rozložit účastníky do skupinek tak, aby byly vyrovnané silou. Nemá cenu, aby hra probíhala od počátku

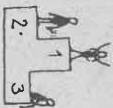
105

jednoznačně nebo aby po jejím skončení účastníci finkali, že to nemělo cenu, oni byli silnější, my měli tři holky a oni žádnou... Jak z toho? Můžete zvolit silné kapitány (podle typu hry - pro pohybové hry tělesně nejzdatnější jedince, pro diskuze spíš intelektuálnější typy), ať si k sobě zvolí spoluhráče. Jenže ti poslední se mohou cítit nesvá, že je nikdo nehe. Občas si tedy musíte "spravedlivě" zašvindlovat (nikdo to ovšem nesmí poznat) a rozdělit hráče, jak potřebujete.

A dobrá rada na konec: zapamatujte si dobře (nebo raději zapíšte), kdo s kým hraje. Sňatí složení družstev uprosíte hry nebo snad až po jejím skončení nesvědčí o dobrých schopnostech instruktora.

Průběh hry - Hra odstartovala, ale tím pro vás nekončí, nemůžete se nikde zdejchnout: Najednou jste rozhodci! Pokud je vás víc, jen jeden může být hlavní (s ostatními rozhodčími nediskutujte před účastníky). Po celou dobu hry musíte vědět o všem, co se děje. Sledujete čas, kondici účastníků, vyhlašujete mezičasy nebo mezivýsledky, povzbuzujete, hecujete. Můžete se jim i smát, ale pozor, pouze v dobrém, musíte vědět, co si můžete dovořit, nikoho se nesmíte dotknout. S každým musíte zacházet s úctou, nezlehčovat jeho činy. Dohlížíte na pravidla a třeba je i opakujete. Musíte hru dovést až k jejím vrcholům a to vše bez nervozity, kterou by z vás účastníci vyčetli.

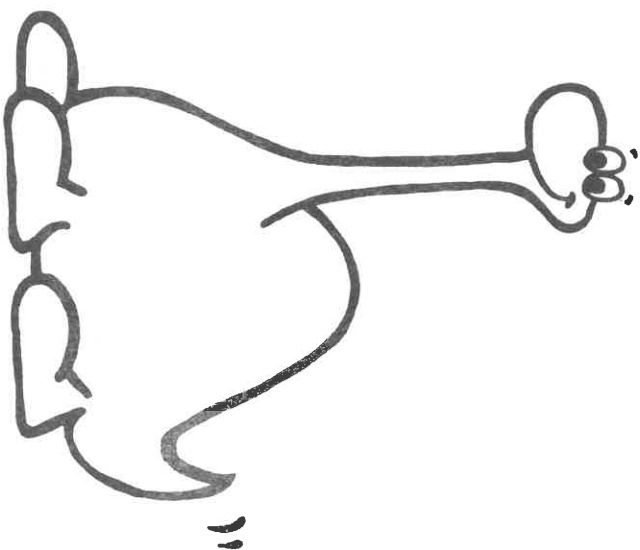
Konec hry a vyhlášení výsledků - Každá hra má mít svůj speciální konec, některou hru ukončíte ticho, jinou s velkou slávou a se šampusem "za přítomnosti slavných osobností a tisku". Vždy však platí: sláva vítězným a čest poraženým a olympijské heslo: není důležitě ztvrdit, ale zúčasnit se. Nikdy však nezapomeňte zveřejnit výsledky a vždy se snažte to udělat co nejdříve po hře. Pozor, každá hra potřebuje jiný čas na zažití pocitů, na dožnění a pokud ho lidem nedáte, nic si ze hry neodnesou. S každou hrou je třeba zacházet jinak, takže se mohou měnit i zásady, které jsou zde uvedené. Proto nikdy nekopírujte hry bezhlavě, i osvědčené hry mohou selhat.

Na závěr chci uvést pár knih, ve kterých můžete najít stovky a stovky her pro vaše akce:

Literatura:

- M. Zapletal : Zlatý fond her, Mladá fronta Praha 1990
M. Zapletal : Velká encyklopedie her - I. Hry v přírodě, Olympia Praha 1985
M. Zapletal : Velká encyklopedie her - II. Hry v klubovně, Olympia Praha 1986
M. Zapletal : Velká encyklopedie her - III. Hry na hřišti a v tělocvičce, Olympia 1987
M. Zapletal : Velká encyklopedie her - IV. Hry ve městě a na vsi, Olympia 1988
M. Zapletal : Špalíček her, Albatros Praha 1988
E. Bakalář, V. Kopský : I dospělí si mohou hrát, Pressfoto Praha 1987
E. Bakalář : Psychohry, Mladá fronta Praha 1989
H. Korvasová, A. Machal : Hrajeme si na přírodě, IDM Praha 1991
P. Hora a kol. : Prázdniny se šlehačkou, Mladá fronta Praha 1984
S. Papsťová, Ch. Braun : Ekologická výchova vo vnútri a vonku, ARGE Viden 1991
G. E. Pike, D. Selby : Globální výchova, Grada Praha 1994

Vydalo: pro svou vnitřní potřebu

Hnutí Brontosaurus Bubenská 6, Praha 170 00

Napsal: Jirka "Juřin" Šipr (ZČ HB Orchis Brno)

Nakreslila: Petra "Lišejnka" Šiprová

Obálka: Studio TVOR Brno

Technická spolupráce: EkoCentrum Brno

Náklad: 1000 výtisků

Vydání první

Rok vydání: 1995